

บทที่ 2

กรอบทฤษฎีและแนวความคิดที่ใช้ในการวิจัย

แนวความคิดเกี่ยวกับหลักการเมือง

ในประเทศประชาธิปไตย ระบบการเมืองจะเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง หรือการปกครองประเทศ เช่น การไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ชักชวนให้ผู้อื่นสนทนารื่องการบ้านการเมือง เป็นสมาชิกของพรรคการเมืองพรรคใดพรรคหนึ่ง หรือในรูปของนักการเมืองลงสมัครรับเลือกตั้งเพื่อตำแหน่งทางการเมือง ซึ่งแบบแผนของการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในแต่ละรูปแบบของทางสังคมแต่ละสังคมดำเนินไปใน 2 แบบแผนใหญ่ๆ ดังนี้

1. การเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างเป็นอิสระ (autonomous political participation) หมายถึง ลักษณะของการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปใด ๆ ด้วยความพึงพอใจส่วนตัวเป็นไปโดยสมัครใจหรือได้พินิจพิเคราะห์ใช้วิจารณญาณของตนเอง มองเห็นประโยชน์ของการมีส่วนร่วม และมองเห็นว่าตนเองสามารถที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้อย่างแท้จริง

2. การเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองโดยระดม (mobilized political participation) หมายถึง ลักษณะของการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของราษฎรที่เป็นไปโดยไม่ได้เกิดจากเจตจำนงของเขาเอง แต่เกิดจากผู้อื่นระดมให้เข้าร่วมในการกระทำกิจกรรมทางการเมืองในรูปแบบต่างๆ โดยการขู่เข็ญ บังคับ ชักจูง หรือใช้อิทธิพลทางวัตถุทั้งนี้เพื่อให้เป็นไปตามที่ผู้ระดมต้องการ¹

Robert E. Lane เห็นว่าการที่มนุษย์ได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมืองเป็นเพราะมีความต้องการในสิ่งสำคัญ 6 ประการคือ²

¹ สิทธิพันธ์ พุทธหุณ , ทฤษฎีพัฒนาการเมือง (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2520), หน้า 162.

² Robert E. Lane , Political Life : Why and How People Get Involved in Politics (New York : The Free Press, 1959) , p.102.

1. มนุษย์หาทางที่จะเพิ่มความกินดีอยู่ดีทางเศรษฐกิจหรือทางวัตถุ, รายได้, ทรัพย์สิน และความมั่นคงปลอดภัยทางเศรษฐกิจ โดยใช้กลไกทางการเมือง
2. มนุษย์ต้องการมีพวกพ้อง ต้องการความรักใคร่ และความสัมพันธ์ทางสังคมกับผู้อื่น
3. มนุษย์หาทางที่จะทำความเข้าใจเรื่องโลก ตลอดจนสาเหตุที่เกิดเหตุการณ์ต่างๆ ซึ่งมีอิทธิพลต่อมนุษย์ (ต้องการมีความรู้หรือได้รับการศึกษานั้นเอง)
4. มนุษย์หาทางลดความตึงเครียดของตนโดยเฉพาะแรงกระตุ้นจากความก้าวร้าว และแรงกระตุ้นในทางเพศ โดยแสดงออกทางการเมือง
5. มนุษย์ต้องการมีอำนาจเหนือบุคคลอื่นโดยผ่านช่องทางการเมือง (political expression)
6. มนุษย์ต้องการหาทางรักษาไว้ซึ่งความภูมิใจในตัวเอง (self-esteem) และ พยายามปรับปรุงให้มีมากขึ้น (ความต้องการด้านสถานภาพ, ชื่อเสียง และความเคารพ) โดยผ่านกิจกรรมทางการเมือง (political activities)

สำหรับผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง ในลักษณะของการลงรับเลือกตั้งเพื่อตำแหน่งทางการเมืองที่เรียกนักการเมืองนั้น Zonis ได้ให้ความหมายนักการเมืองไว้ว่า นักการเมือง คือบุคคลที่ใช้และมีอำนาจทางการเมืองมากกว่าคนอื่นๆในสังคม อำนาจทางการเมืองนั้นเกี่ยวกับการแจกแจงค่านิยมที่หายากในระบบการเมือง³ ส่วน Putnam ได้ให้ความหมายคำว่านักการเมือง ไว้ว่า ประชาชนที่มีอำนาจทางการเมืองมากกว่าคนอื่นๆ⁴ เมื่อการเมืองเป็นเรื่องใหญ่ และเป็นเรื่องผลประโยชน์ของประชาชนส่วนใหญ่ และของประเทศชาติเป็นส่วนรวม และเป็นเรื่องเกี่ยวพันกับทุกสิ่งทุกชีวิตที่อาศัยอยู่รวมกันในสังคมแห่งนี้ การเป็นนักการเมืองจึงมีความสำคัญยิ่ง เนื่องจากการกระทำทางการเมืองของนักการเมืองจะมีผลกระทบต่อกระบวนการทางการเมือง

นักการเมืองยังเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญทั้งทางตรง และทางอ้อมในกระบวนการตัดสินใจที่มีผลต่อสมาชิกของสังคม นักการเมืองจึงเป็นชนชั้นนำในท้องถิ่นและในระดับชาติที่สำคัญ เพราะผู้ที่จะมาเป็นนักการเมืองนั้นโดยทั่วไปย่อมจะมีอิทธิพลไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง เพราะ

³ Marvin Zonis , The Political Elite of Iran (Princeton, N.J. : Princeton University Press , 1971), p.5.

⁴ Robert D. Putnam, The Comparative Study of Political Elite (Englewood Cliffs , N.J. : Prentice Hall, Inc., 1976) , p.5.

เมื่อกล่าวถึงชนชั้นนำในที่นี้หมายถึง “บุคคลในชุมชนใดชุมชนหนึ่ง ซึ่งมีคุณสมบัติที่นำปรารถนาโดยทั่วไป ในระดับค่อนข้างสูงเป็นพิเศษอยู่ไม่ว่าจะเป็นเพียงประการเดียว หรือหลายประการก็ตามบุคคลชั้นนำอาจจะเป็นผู้มีอำนาจได้รับความยกย่องนับถือ มีทรัพย์สิน หรือความสามารถหลายๆด้าน คุณสมบัติดังกล่าวนี้อาจมีเพียงประการเดียวหรือหลายประการรวมกันก็ได้”⁵ ซึ่งได้แก่ อำนาจ (power) อำนาจอันชอบธรรม (authority) ความชอบธรรม (legitimacy) และอิทธิพล (influence)

“คุณสมบัติที่นำปรารถนาโดยทั่วไป” คือตัวที่ทำให้เกิดอิทธิพลของผู้ที่มีอยู่ ซึ่ง Robert A. Dahl⁶ เรียกว่า ทรัพยากรทางการเมืองดังนั้นอิทธิพลในความหมายของ Robert A. Dahl จึงหมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล หรือรัฐมีอำนาจในการชักจูงกลุ่มอื่นให้กระทำกิจการบางอย่างได้ตามปรารถนา แต่การมีอย่างเดียว Dahl ให้เหตุผลว่า ไม่สามารถก่อให้เกิดอิทธิพลได้ ใครก็ตามหรือกลุ่มใดก็ตามจะมีอิทธิพลต่างๆ ที่เหนือบุคคลอื่นได้นั้น ก็เป็นเพราะสาเหตุดังต่อไปนี้

1. บุคคลนั้นหรือกลุ่มบุคคลนั้น จะต้องมทรัพยากรทางการเมืองในลักษณะของการมีอำนาจที่มากกว่ากลุ่มอื่น ซึ่งรวมถึงวิธีการจัดการด้วย
2. บุคคลหรือกลุ่มบุคคลนั้น จะต้องพยายามใช้วิธีการจัดการต่อทรัพยากรทางการเมืองที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์ทางการเมืองต่อตนเองให้มากที่สุด
3. บุคคลหรือกลุ่มบุคคลนั้นจะต้องใช้ทรัพยากรทางการเมืองด้วยวิธีการที่ เชี่ยวชาญ และมีประสิทธิภาพที่มากกว่าบุคคลหรือกลุ่มบุคคลอื่นอย่างแท้จริง

ในความหมายของนักการเมืองได้มีผู้แบ่งกลุ่มของนักการเมืองตามกิจกรรมทางการเมืองเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆคือ⁷

1. นักการเมืองอาชีพ คือ เป็นผู้ที่คว่ำหวอดกับการสมัครผู้แทน และจะต้องเป็นผู้มีเล่ห์เหลี่ยม กลโกงแพรวพราว โทกเป็นไฟ
2. นักการเมืองสมัครเล่น คือ ผู้หลักผู้ใหญ่ที่มีความปรารถนาดีต่อชาติบ้านเมือง

⁵ จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ , บุคคลชั้นนำโครงสร้างแห่งอำนาจและการเมืองในชุมชนไทย (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา , 2515) , หน้า 21.

⁶ Robert A. Dahl, Modern Political Analysis , 2 nd. (Englewood Cliffs,N.J. : Prentice Hall , 1970)

⁷ คณิน บุญสุวรรณ , รัฐมนตรีเมืองไทย (กรุงเทพ : สำนักพิมพ์นพรัตน์ , 2522) , หน้า 166.

มีความรู้ สติปัญญา ความสามารถสูง เข้ามาเล่นการเมืองในขณะที่มีงานทางด้านอื่นมากมาย อยู่แล้ว

Jame David Barber ได้แบ่งนักการเมืองออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. นักการเมืองประเภทอาสาหรืออุทิศตัวเต็มที่ (devotion) กลุ่มนี้จะอุทิศตัวเองเป็นพวกที่มีความคิดและความรู้สึกที่รุนแรง เช่น ยอมรับนับถือนโยบายพรรคและหัวหน้าพรรคอย่างลึกซึ้ง (fanatical devotion) จนสามารถเอาการเมืองแทนศาสนาได้ เชื่อมมั่นและหวังในระบบการเมือง พวกนักการเมืองประเภทนี้จะเป็นหัวหอกสำคัญที่เดินหน้า ได้แก่ นักการเมืองระดับหัวหน้าพรรค กรรมการบริหารพรรค เลขานุการพรรค

2. นักการเมืองประเภทแนวร่วมหรือพันธมิตร (alienation) นักการเมืองประเภทมีศรัทธา และอุดมการณ์ทางการเมืองรองจากนักการเมืองประเภทแรกแต่จะมีระดับความเชื่อมั่น ศรัทธาในระบอบการเมืองลดระดับลงมาบ้างเล็กน้อย

3. นักการเมืองประเภทมีศรัทธา (allegiance) สำหรับนักการเมืองประเภทนี้มีระดับความศรัทธาทางการเมืองไม่รุนแรง แม้ว่าโอกาสจะอำนวยให้ก็ตาม พวกนี้จะเป็นพวกเฉื่อยชา เจยเมยทางการเมือง แต่มีความเชื่อมั่นและความศรัทธา ในระบบการเมืองอยู่บ้าง แต่เมื่อความรู้สึกเฉยชาเข้าครอบงำ พวกนี้มักโทษคนอื่นเสมอไป (rejection)

นักการเมืองในฐานะสมาชิกของระบบการเมือง ต่างก็พยายามแสวงหาอำนาจทางการเมือง เพื่อจะได้มีอิทธิพลเหนือนโยบายและการตัดสินใจของรัฐบาลที่ตนอยู่ Robert A. Dahl ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า อิทธิพลทางการเมืองถูกแจกแจงโดยไม่เท่าเทียมในบรรดาสมาชิกของระบบการเมือง การแสวงหาอำนาจและการที่จะมีอำนาจนั้นย่อมจะมีวิธีการที่ไม่เหมือนกัน ผู้แสวงหาอำนาจบางคนอาจจะไม่ประสบความสำเร็จถึงแม้ว่าจะได้ใช้ความพยายามแล้วก็ตาม แต่บางคนไม่จำเป็นต้องแสวงหาอำนาจ เนื่องจากคนเหล่านี้มีอำนาจโดยสืบทอดจากบรรพบุรุษ

สำหรับผู้แสวงหาอำนาจสามารถสรุปแยกออกเป็น 3 กลุ่มคือ ⁸

1. แสวงหาอำนาจเพื่อที่จะได้เป็นเจ้าของทรัพยากร โดยต้องการจะเป็นผู้รักษาประโยชน์ของประชาชนทุกคน รักษาความเป็นธรรมให้กับทุกคน รักษาผลประโยชน์ให้กับรัฐ หรือแสวงหาอำนาจเพื่อตอบสนองความต้องการของจิตใจ เสรีภาพ และเพื่อความสุข

⁸ ไหม รักษุมุ และชัชชัย ไพจิต , บันทึก 25 นักการเมือง วิเคราะห์การเลือกตั้งของไทย (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์พันธ์ , 2522) , หน้า 149.

2. แสวงหาอำนาจโดยจิตสำนึกเพื่อรักษาผลประโยชน์ของตนเอง
3. แสวงหาอำนาจโดยมีแรงจูงใจจากจิตใต้สำนึก และเชื่อมั่นอย่างสูงว่าสามารถที่จะมีอำนาจได้

ส่วน Harold D. Lasswell กล่าวว่า ผู้แสวงหาอำนาจทางการเมืองมีความต้องการในอำนาจเพื่อชดเชยสิ่งที่ขาดไปทางจิตใจเมื่อวัยเด็ก เช่นการไม่ได้รับความนับถือศรัทธา และความรักในวัยเด็ก คนเหล่านี้เริ่มที่จะมีความเชื่อว่าด้วยวิธีการแสวงหาอำนาจ เขาสามารถที่จะสร้างตนเองให้ดีขึ้นได้และด้วยเหตุผลนี้ การสร้างความรักและความเชื่อถือ หรือการที่พวกเขาจะเปลี่ยนทัศนคติผู้อื่นที่มีต่อเขาได้ จะทำให้เขามีความสำคัญเป็นที่รักนับถือและชื่นชม⁹

นักการเมืองบางคนมีความสำนึกในความสำคัญทางการเมืองเอง (political efficacy) โดยรู้สึกว่าคุณเองเข้าใจ และสามารถมีอิทธิพลต่อกิจการของเมืองการปกครอง นักการเมืองเหล่านี้มีความรู้สึกที่สามารถอาศัยการเมืองการปกครอง เป็นเครื่องมือที่จัดเตรียมไว้ซึ่งพร้อมที่จะทำตามคำแนะนำ หรือความต้องการของพลเมือง กล่าวคือ ความรู้สึกดังกล่าวนี้เป็นความรู้สึกของพลเมืองต่อการกระทำของตนสามารถมีผลต่อเหตุการณ์ทางการเมืองเป็นความเชื่อของบุคคลว่า การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคมสามารถเกิดขึ้นได้โดยการกระทำของเขา ซึ่งเป็นความเชื่อในประสิทธิภาพทางการเมือง

สำหรับนักการเมืองที่ทำให้เข้ามาเล่นการเมือง ดังที่ Robert A. Dahl¹⁰ เชื่อว่าความเชื่อในประสิทธิภาพทางการเมือง ทำให้เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองและการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองก็ทำให้ความเชื่อในประสิทธิภาพทางการเมืองเพิ่มขึ้นไปด้วย¹¹ และจากการศึกษาของ Lester Milbrath เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองและความสำนึกในความสำคัญทางการเมืองยืนยันว่า บุคคลที่รู้สึกว่ามีประสิทธิภาพทางการเมืองสูงจะมีระดับ

⁹ Harold D. Lasswell , "The Political Personality" , in Power and Personality (New York : W.W. Norton , 1948) , p.90.

¹⁰ Robert A. Dahl , Who Governs : Democracy and Power in an American City (New Haven : Yale University Press, 1961) , p.114.

¹¹ Robert A. Dahl , Modern Political Analysis , 2nd ed. (New Delhi : Prentice - Hall of India , 1975) , p.86.

การมีส่วนร่วมทางการเมืองสูงกว่าผู้ที่มีความสำคัญในความสำเร็จทางการเมืองต่ำ¹² และถ้าหากพิจารณาอย่างละเอียดถึงลักษณะการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง ปรากฏว่า ความสำคัญในความสำเร็จทางการเมืองจะมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรง (gladiatorial activity) มากกว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบผู้สังเกตการณ์วงนอก (spectator activity)

เหตุที่ความสำคัญในความสำเร็จทางการเมืองจึงมีความสัมพันธ์กันกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบเข้ามีส่วนร่วมโดยตรงมากกว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบผู้สังเกตการณ์วงนอก อาจเป็นเพราะการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองแบบจริงจังในลักษณะที่เป็น การเรียกร้องต่อระบบการเมืองนั้น ต้องอาศัยความตั้งใจและแรงจูงใจมากกว่าการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองแบบเป็นผู้สังเกตการณ์วงนอก และยิ่งเป็นการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในลักษณะของการลงสมัครรับเลือกตั้งระดับใดระดับหนึ่ง จนสามารถดำรงตำแหน่งทางการเมืองแล้ว บุคคลนั้นจะต้องมีระดับความสำคัญในความสำเร็จทางการเมืองสูงและมีแรงจูงใจทางการเมืองสูงด้วย คือมีความรู้สึกว่าจะตนสามารถที่จะเข้าไปแก้ปัญหาความเดือดร้อน หรือความไม่เป็นธรรมที่ประชาชนได้รับ โดยอาศัยการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็น เครื่องมือในการดำเนินการตามความต้องการของประชาชนได้ระดับหนึ่ง

นักการเมืองบางกลุ่มที่เข้าสู่เวทีการเมืองเพื่อแสวงหาเกียรติยศ และชื่อเสียง (prestige) และอำนาจ ความต้องการที่จะได้มีชื่อเสียงคือ ความต้องการที่จะรู้สึกว่าจะตนอยู่เหนือคนอื่น ความต้องการที่จะได้มีอำนาจก็เช่นเดียวกัน แต่ไม่เหมือนกันทีเดียว มีบางคนที่มีชื่อเสียง ไม่ใส่ใจกับความมีชื่อเสียง แต่ทะเยอทะยานที่จะมีอำนาจเหนือพวกพ้อง บางคนอาจจะไม่มีชื่อเสียงเลยแต่กำอำนาจต่าง ๆ ไว้ในมือแสดงให้เห็นว่าผลของความต้อการมีสถานภาพจะแตกต่างกันออกไป

เนื่องจากตำแหน่งนักการเมืองเป็นตำแหน่งที่มีชื่อเสียง เกียรติยศ หรืออำนาจ ทำให้มีอิทธิพลต่อการผลักดันให้บุคคลมีฐานะทางเศรษฐกิจ และสังคมที่ดี เข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับนักการเมือง ซึ่งมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐบาล อันจะส่งผลต่อการรักษาหรือปกป้องผลประโยชน์ หรือแม้แต่แสวงหาผลประโยชน์ให้นักการเมือง

¹² Lester Milbrath and M.L. Goel , Political Participation : How and Why People Get Involved in Politics (Chicago : Rand McNally, 1977) , p.57.

เช่นเดียวกับแรงจูงใจในการรักษาผลประโยชน์ส่วนตัวที่เป็นตัวผลักดันหรือจูงใจในการมีบทบาททางการเมือง เพื่อให้ นักการเมืองคนนั้นไปสู่เป้าหมายหรือความสำเร็จทางการเมือง และความรุนแรงของแรงจูงใจที่จะทำอะไรได้สำเร็จนี้ในแต่ละบุคคลมีมากน้อยต่างกัน Robert E. Lane ¹³ กล่าวว่า การมีบุคคลเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับสูง เนื่องมาจากการกระตุ้นเตือนที่มากขึ้น และเพราะผลประโยชน์นั่นเอง โดยมนุษย์จะลอกเลียนแบบความคิดและการแสดงกิจกรรมเพื่อการกินดีอยู่ดีด้านวัตถุ มนุษย์จะปกป้องทรัพย์สินของตนเองให้เกิดความมั่นคงยิ่งขึ้น มีรายได้ที่แน่นอน ผลประโยชน์ของมนุษย์ที่ทำให้เข้าไปเล่นการเมืองคือความปรารถนาในทรัพย์สิน Harold D.Lasswell เชื่อว่า การแสดงออกทางการเมืองของมนุษย์นั้นมีสาเหตุมาจากผลประโยชน์ของปัจเจกชนเป็นสำคัญ ที่ว่ามนุษย์เป็นสัตว์เศรษฐกิจ โดยใช้การเมืองเป็นเครื่องมือนำไปสู่ความต้องการทางเศรษฐกิจนั่นเอง

โดยที่การประกอบอาชีพนักการเมืองนั้นมีต้นทุนที่จะต้องเสีย ต้นทุนดังกล่าวนี้มีองค์ประกอบอยู่ 2 ส่วน ส่วนที่หนึ่งคือ รายจ่ายในการหาเสียงในฤดูกาลเลือกตั้งซึ่งต้องเสียไปโดยที่ไม่เป็นที่แน่ชัดว่าจะได้รับการเลือกตั้งหรือไม่ ต้นทุนประเภทนี้อาจถือว่าเป็นต้นทุนคงที่ (fixed cost) ครั้นเมื่อได้รับการเลือกตั้งแล้วยังต้องมีต้นทุนประเภทที่สอง อันได้แก่ รายจ่ายในการดำเนินการทางการเมือง (operating cost) เพื่อสร้างสายสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์กับผู้มีสิทธิเลือกตั้งในเขตเลือกตั้งของตน ในขณะที่ผลตอบแทนจากการประกอบอาชีพนักการเมืองมีองค์ประกอบอยู่ 2 ส่วนคือ ส่วนที่หนึ่งเป็นผลตอบแทนในรูปตัวเงิน (pecuniary utility) อันได้แก่เงินเดือน เงินประจำตำแหน่งทางการเมือง และสิทธิประโยชน์ต่าง ๆ ส่วนที่สองเป็นผลตอบแทนที่มีใช้ตัวเงิน (non-pecuniary utility) อันได้แก่ สถานะทางสังคม การสร้างความสัมพันธ์กับชนชั้นนำทางอำนาจ และผู้นำทางเศรษฐกิจ และอำนาจทางการเมืองและการปกครอง ซึ่งผู้ที่ประกอบอาชีพนักการเมืองมิได้มุ่งหวังแต่ผลประโยชน์หรือผลตอบแทนในรูปตัวเงินแต่เพียงอย่างเดียว หากยังมุ่งหวังผลตอบแทนที่มีใช้ตัวเงินด้วย สิ่งที่ยังมุ่งหวังที่สุด คืออำนาจทางการเมืองการปกครอง ไม่มีนักการเมืองคนใดที่ไม่ต้องการตำแหน่งรัฐมนตรีเนื่องจากการดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีไม่เพียงแต่จะช่วยให้เงินเดือนเพิ่มขึ้นเท่านั้น หากยังหมายถึงสถานะและความมีหน้ามีตาในสังคม ตลอดจนอำนาจในการดำเนินนโยบาย ตามอุดมคติของตนด้วย ¹⁴

¹³ Robert E. Lane , Political Life : Why People Get Involved in Politics , p.99-103.

¹⁴ รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ , เศรษฐศาสตร์การวิเคราะห์ว่าด้วยการเมือง (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรการพิมพ์ , 2536) , หน้า 57-58.

สำหรับนักการเมืองที่ไม่สามารถขึ้นสู่ตำแหน่งรัฐมนตรี ผลตอบแทนที่มีใช้ตัวเงินที่ยังมีเหลืออยู่ คือ ช่องโอกาสในการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์กับชนชั้นนำทางเศรษฐกิจ เครือข่ายความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ อาจช่วยให้ได้มาซึ่งเงินบริจาคทางการเมือง เพื่อนำมาใช้จ่ายในการดำเนินการทางการเมืองในเขตการเลือกตั้งของตน หรือบางครั้งอาจช่วยในการกลยุทธ์ในการสร้างความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์กับชนชั้นนำทางอำนาจ และ/หรือผู้นำทางเศรษฐกิจซึ่งมีประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพนักการเมือง แม้ภายหลังเมื่อพ้นจากอาชีพนักการเมืองไปแล้ว ไม่ว่าจะด้วยเหตุประการใดก็ตาม เครือข่ายความสัมพันธ์ดังกล่าวอาจเป็นประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพอื่นๆ อย่างไรก็ตามนักการเมืองที่สามารถขึ้นสู่ตำแหน่งรัฐมนตรีได้ ย่อมมีโอกาสในการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์กับชนชั้นนำทางอำนาจ และผู้นำทางเศรษฐกิจมากกว่านักการเมืองทั่วไป

สำหรับนักการเมืองไทย นับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในปี พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา เป็นช่วงที่ระบบสังคมการเมืองมีลักษณะที่ “เปิดกว้าง” เพิ่มมากขึ้น กล่าวคือมี “นักการเมือง” เข้าสู่ระบบการเมืองเป็นจำนวนมาก และมีลักษณะที่หลากหลาย ต่างไปจากในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ จนสามารถที่จะจัดแบ่งออกเป็นกลุ่มต่างๆ ได้ ดังที่ Silcock และ Evers¹⁵ ได้แบ่งนักการเมืองไทยออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มที่หนึ่ง ข้าราชการ กลุ่มที่สอง พ่อค้า นายธนาคาร ชาวจีน หรือพ่อค้าธุรกิจและกลุ่มที่สาม คือ ทหาร (political military group) นอกจากนั้นก็มีย่านการเมืองอื่นๆ อีกเช่น พวกผู้เชี่ยวชาญแต่ละสาขาอาชีพ เช่น หมอ วิศวกร เป็นต้น

ผู้เขียนทั้งสองเห็นว่า การเปลี่ยนแปลงใน พ.ศ. 2475 เป็นการเปลี่ยนแปลงที่นำประเทศไปสู่การปกครอง และบริหารแบบสมัยใหม่ตามอย่างตะวันตกการเปลี่ยนแปลง พ.ศ.2475 นี้ยังมีผลทำให้เกิดระบบข้าราชการที่มีการคัดเลือกจากการแข่งขันกันตามความสามารถภูมิปัญญา เพื่อไปสังกัดตามกระทรวงทบวงกรมต่างๆ แทนที่การปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในช่วงนี้ปัญญาชนนักเรียนนอก เริ่มมีบทบาทสำคัญในการปกครอง การเป็นข้าราชการตั้งแต่ระดับต่ำถึงระดับสูงเป็นหนทางแห่งการได้เด้าตามชั้นบันไดของสังคม และการเป็นข้าราชการก็เพื่อจะเป็นเจ้าคนนายคน

¹⁵ H.D. Evers and T.H. Silcock, Elites and Selection, p.84-104.

นักการเมืองกลุ่มที่สอง คือ พ่อค้า นายธนาคาร ชาวจีนในไทย ในฐานะที่กลุ่มคนเหล่านี้เป็นผู้ควบคุมผูกขาดการค้า เช่น การค้าข้าวส่งออก รวมทั้งการค้าปลีกส่งอื่นๆ ก็ตกอยู่ในมือของคนจีน ชาวจีนเป็นกลุ่มนักการเมืองที่ต้องการสร้างความร่ำรวยให้แก่ตนเอง คนจีนจึงเป็นนักการเมืองของไทยเพราะว่าใช้ "เงิน" พุดแทนทุกสิ่งทุกอย่าง

สำหรับนักการเมืองกลุ่มที่สามคือ กลุ่มทหารการเมืองนั้น ผู้เขียนทั้งสองได้อธิบายพอสรุปได้ว่าหลังจาก พ.ศ. 2475 กลุ่มชนชั้นปกครองของไทยต่างฉวยโอกาสที่จะตั้งอำนาจการปกครองมาอยู่ในมือของตนเอง เพื่อเป็นฐานแสวงหาผลประโยชน์ให้พวกตน เช่น การแตกแยกและวิวาทกันระหว่างกลุ่มคณะผู้ก่อการ ทำให้เกิดรัฐประหารนับครั้งไม่ถ้วน ต่างฝ่ายต่างฉวยโอกาสอ้างการทำรัฐประหาร โดยอ้างความเห็นชอบของพระมหากษัตริย์ จนในที่สุดอำนาจของจอมพล ป. พิบูลสงครามและพลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ ได้ถูกจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ช่างชิงเอาไปเป็นของตน พ่อค้าชาวจีนที่ต้องการทำการค้าโดยสงบราบรื่นก็จะกลายเป็นผู้สนับสนุนทางการเงินแก่ผู้มีอำนาจทางการเมืองด้วยการแบ่งผลกำไรจากการทำการค้ามอบตำแหน่งคณะกรรมการบริหารของธนาคารบริษัท เพื่อเป็นหลักประกันว่าอำนาจจะไม่เข้ามายุ่งเกี่ยวกับกิจกรรมของตน เพื่อตนจะได้แสวงหาผลกำไรให้มากที่สุด สร้างการผูกขาดทางการค้าขึ้น และด้วยสภาพของการปกครองที่สั่งจากเบื้องบน ผู้ปกครองจึงหลงระเหิงอยู่กับการแสวงหาผลประโยชน์แก่ตนเอง ระบบราชการก็เปิดช่องให้ข้าราชการสามารถใช้อำนาจหน้าที่ของตนไปเอารัดเอาเปรียบประชาชน พ่อค้ารายย่อยหรือมิฉะนั้นข้าราชการจะร่วมกับนักธุรกิจใหญ่ๆ โกงกิน เบียดบังผลประโยชน์ของชาติ

สำหรับ Arnold Wehmhoemer เห็นว่า นักการเมืองของไทยที่สำคัญที่สุดมีอยู่ 3 กลุ่มคือ ทหาร ข้าราชการ และนักธุรกิจ ซึ่งเป็นผู้ที่ควบคุมทรัพย์สิน มีสถานะทางสังคมและมีอำนาจทางการเมือง นอกเหนือจาก 3 กลุ่มนี้ ก็เป็นกลุ่มใหญ่ผู้ซึ่งเริ่มมีบทบาททางการเมืองมากขึ้นทุกที คนเหล่านี้คือตัวแทนของประชาชน เช่นผู้นำนักศึกษา ผู้นำกรรมกร และสหพันธ์ชาวไร่ชาวนาแห่งประเทศไทย เป็นต้น¹⁶

¹⁶ Wehmhoener, Elite and Development , p.88.

กลุ่มอาชีพนักการเมือง

ทหาร + ข้าราชการพลเรือน + นักธุรกิจ
 (military + civil bureaucracy + business elite)

ตัวแทนของประชาชน

.....people's representative.....

ผู้นำนักศึกษา (student leaders)

ผู้นำกรรมการ (labour leaders)

องค์กรชาวนาไรชาวนา (peasant organizers)

กล่าวโดยสรุปแล้ว "นักการเมือง" ของไทยสามารถจำแนกออกตามกลุ่มอาชีพได้ 3 กลุ่มใหญ่ๆ คือ กลุ่มนักการเมืองที่มาจากข้าราชการ กลุ่มนักการเมืองที่มาจากพ่อค่านักธุรกิจ หรือผู้ประกอบการอิสระ เช่น หมอ ทนายความ และกลุ่มนักการเมืองที่มาจากทหาร กล่าวได้ว่ากลุ่มนักการเมืองทั้ง 3 กลุ่มนี้เป็นคนกลุ่มน้อยที่มีบทบาทอย่างมากต่อการกำหนดวิถีชีวิตของสังคม เนื่องจากเป็นคนกลุ่มน้อยซึ่งควบคุมการใช้กลไกอำนาจรัฐด้วยวิธีการต่างๆ การกำหนดกฎเกณฑ์ นโยบายหรือข้อบังคับต่างๆ จะออกมาในลักษณะที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวมมากน้อยแค่ไหนนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับสถานะทางสังคมและเศรษฐกิจ ตลอดจนจิตสำนึกของนักการเมืองที่กุมอำนาจรัฐเป็นสำคัญ กล่าวคือ หากนักการเมืองซึ่งกุมกลไกอำนาจรัฐนั้นเป็นผู้ที่เห็นประโยชน์ส่วนตนหรือพวกพ้องที่มีผลประโยชน์ร่วมกันแล้ว นโยบายหรือการทำงานของกลไกต่างๆ ของรัฐก็จะออกมาในลักษณะที่เป็นประโยชน์ต่อนักการเมืองนั้น แต่เป็นผลเสียต่อส่วนใหญ่ของประเทศ

ภาพลักษณ์ (IMAGE) ของนักการเมือง

Kenneth E. Boulding¹⁷ ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับเรื่องของภาพลักษณ์ว่า เป็นความรู้และความรู้สึกของคนเราที่มีต่อสิ่งต่างๆ เป็นความรู้ที่เราสร้างขึ้นมาจากที่เรียกว่าความรู้ในเชิงอัตวิสัย (subjective knowledge) เป็นการสะสมเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ในโลกรอบตัวเนื่องจากมนุษย์เราไม่สามารถรับรู้และทำความเข้าใจกับสิ่งต่างๆ ได้อย่างถ่องแท้ หากแต่ทำได้เฉพาะ “ภาพ” บางส่วนหรือลักษณะกว้างๆ ของสิ่งเหล่านั้น ซึ่งมีความไม่แน่นอนชัดเจนอยู่ต้องตีความหมายหรือให้ความหมายต่างกันไปแต่ละบุคคล ความรู้เชิงอัตวิสัยนี้จะประกอบเข้าเป็นภาพลักษณ์ของบุคคลที่มีต่อสิ่งต่างๆ ในโลก ส่งผลให้เกิดพฤติกรรมไปตามนั้น

ภาพลักษณ์จึงเป็นเรื่องเกี่ยวกับกระบวนการของความคิดจิตใจ ในเมื่อคนเรามีได้มีเพียงประสบการณ์โดยตรงกับโลกรอบตัวซึ่งได้สัมผัส ชิมรส ดมกลิ่น ได้ยินและได้เห็นด้วยตนเองเท่านั้นแต่ยังมีประสบการณ์โดยทางอ้อมอื่นๆ ด้วย ซึ่งประสบการณ์เหล่านี้ต้องอาศัยการตีความและให้ความหมาย (make sense) ด้วย ภาพลักษณ์จึงเป็นการแทนความหมายเชิงอัตวิสัย (subjective representation) ของสิ่งต่างๆ ที่บุคคลได้รับรู้มาเป็นความรู้เชิงตีความหมาย (interpreted sensation) หรือความประทับใจต่อสิ่งที่ปรากฏให้เห็นได้ (appearance) ความคล้ายคลึงหรือเป็นการแทนความหมายของการรับรู้ (perception) คือกระบวนการเกิดมโนทัศน์ (process of imagery) ซึ่งมักจะมี ความหมายสำคัญอย่างยิ่งต่อการรับรู้ในสิ่งที่ไม่มี ความหมายแน่นอนชัดเจนในตัวของมันเอง

การเกิดของภาพลักษณ์ตามแนวคิดของ โบลดิง มุ่งในลักษณะการรับรู้ข่าวสารที่มีส่วนสัมพันธ์หรือมีผลต่อองค์ประกอบต่างๆ ของภาพลักษณ์เป็นสำคัญลักษณะการก่อตัวของภาพลักษณ์ต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด เมื่อพิจารณาจากความสัมพันธ์ขององค์ประกอบแล้ว จะก่อตัวขึ้นจากการผสมผสานขององค์ประกอบเชิงความรู้ การรับรู้ ความรู้สึกและการกระทำจนเกิดเป็นภาพของโลกที่บุคคลมีประสบการณ์มา กล่าวคือจะมีสิ่งที่ถูกสังเกตซึ่งเป็นสิ่งที่ถูกรับรู้ผ่านเข้ามาทางการรับรู้ ซึ่งได้แก่สัมผัสทั้ง 5 ของบุคคล อาจเป็นการสังเกตจากประสบการณ์โดยตรงหรือโดยอ้อม ทั้งที่ผ่านสื่อมวลชนและสื่ออื่นๆ ในรูปต่างๆ จากข้อมูลที่ได้หรือจากการสังเกตที่ผ่านมา โดยกระบวนการของการรับรู้ ซึ่งจะต้องมีการให้ความหมายแก่สิ่งที่ถูกสังเกตนั้นด้วยการนำไปสู่การสร้างความรู้ที่มีการแยกแยะลักษณะ ประเภท และความแตกต่างของสิ่งต่างๆ โดยสิ่งที่ถูกสังเกตความรู้ที่สร้างขึ้นมานี้เองได้ไปเกี่ยวพันพื้นฐานประสบการณ์เดิม เช่น

¹⁷ Boulding Kenneth E. , The Image : Knowledge in Life and Society.

ทัศนคติ ค่านิยม เกิดเป็นความรู้สึกที่มีต่อสิ่งที่ถูกสังเกตนั้นแล้วพัฒนาเป็นความผูกพันที่จะยอมรับหรือไม่ยอมรับ ชอบหรือไม่ชอบ และความรู้สึกนี้อาจจะไม่แสดงออกก็ได้ แต่เป็นความรู้สึกที่มีความพร้อมที่จะแสดงออกและเป็นการกระทำที่มีทิศทางด้วย

Frank Jefkins¹⁸ มองว่า ภาพลักษณ์นั้นเกิดขึ้นจากความประทับใจ ซึ่งได้มาจากการได้มีความรู้ และความเข้าใจในข้อเท็จจริงนั้นๆ

Daniel J. Boorstin¹⁹ ได้ให้แนวคิดไว้ว่า ภาพลักษณ์ เป็นภาพที่มนุษย์สร้างขึ้นด้วยเหตุการณ์เทียม (pseudo-events) ซึ่งเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อจำลองเหตุการณ์ที่ไม่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ เป็นการสร้างจากองค์ประกอบต่างๆ ที่มองเห็นได้ชัด เข้าใจได้ง่าย และเข้าใจได้หลายความหมาย และมีความน่าเชื่อถือด้วย ภาพลักษณ์ตามแนวคิดของ Boorstin กล่าวได้ 6 ลักษณะคือ

1. ภาพลักษณ์เป็นสิ่งที่ถูกจำลองขึ้นมา ไม่ได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่เกิดจากการวางแผนที่ประกอบกันขึ้น เพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์บางอย่างที่กำหนดไว้ เช่น วัตถุประสงค์ทางการประชาสัมพันธ์ ดังนั้นภาพลักษณ์จึงเกิดจากการวางแผนประชาสัมพันธ์ การกำหนดกระบวนการกลยุทธ์ต่างๆ เป็นอย่างดี

2. ภาพลักษณ์เป็นที่เชื่อถือได้ (image is believable) ในการสร้างภาพลักษณ์สิ่งสำคัญที่สุดก็คือ ความน่าเชื่อถือ กล่าวคือ แม้ว่าภาพลักษณ์จะเป็นภาพที่ถูกสร้างขึ้นมา แต่ก็ต้องอยู่บนพื้นฐานของความน่าเชื่อถือในภาพลักษณ์ที่สร้างขึ้นมานั้นได้

3. ภาพลักษณ์เป็นสิ่งที่อยู่นิ่ง (image is passive) ภาพลักษณ์ต้องไม่ขัดแย้งกับความเป็นจริง ถึงแม้ว่าภาพลักษณ์จะไม่ใช่ความเป็นจริง แต่ภาพลักษณ์จะต้องถูกนำเสนออย่างสอดคล้องกับความเป็นจริง

4. ภาพลักษณ์เป็นสิ่งที่เห็นได้ชัดเจน (image is vivid and concrete) ภาพลักษณ์ถูกสร้างขึ้นเป็นรูปธรรมด้วยการสร้างสรรค์จากนามธรรม ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นการสร้างจินตนาการรูปธรรมเพื่อให้ตอบสนอง ดึงดูดใจ และดึงดูดความรู้สึกทางอารมณ์

¹⁸ Frank Jefkins, Public Relations Made Simple. (London Heinemann 1982)

¹⁹ Boorstin J Daniel, The Image. (New York, 1970)

5. ภาพลักษณ์เป็นสิ่งที่ถูกทำให้ดูง่าย (image is simplified) ภาพลักษณ์จะต้องชัดเจนง่ายต่อการเข้าใจและจดจำ มีความแตกต่าง แต่ก็สื่อความหมายได้ครบถ้วนตรงตามความต้องการ

6. ภาพลักษณ์มีความหมายหลายแง่มุม (image is ambiguous) ภาพลักษณ์ในบางครั้งอาจเป็นสิ่งที่ดูเหมือนกำกวม มีลักษณะที่กำกึ่งระหว่างความคาดหวังกับความเป็นจริงมาบรรจบกัน

มานิต รัตนสุบรรณ ได้กล่าวไว้ว่า ภาพลักษณ์เป็นความประทับใจในสิ่งที่เรารู้สึกต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด หรือคนใดคนหนึ่ง หรือองค์การใดองค์การหนึ่ง จะเรียกว่าชื่อเสียงก็ได้²⁰

จากการให้ความหมายข้างต้นจะพบว่าภาพลักษณ์นั้นอาจเป็นภาพที่เกิดขึ้นด้วยความประทับใจ หรือการรับรู้หรือภาพที่เกิดขึ้นในจิตใจ จากการมีความรู้ในอดีต ซึ่งผันแปรไปตามการมุ่งมองของนักวิชาการทั้งหลาย แต่อย่างไรก็ตามถ้าจะมองให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น

ประจวบ อินอ้อด ได้พรรณนาไว้ว่า ภาพลักษณ์ คือ²¹

- (1) พลังแฝงที่จะนำไปสู่พฤติกรรม
- (2) เจตนาคติของบุคคล กลุ่มบุคคลที่มีต่อสถาบันหรือเป้าหมาย ซึ่งอาจจะเป็นกรณีหรือบุคคล หรือสถาบันใดๆ ก็ได้
- (3) ความคาดหวังของบุคคลต่อบุคคล กรณีหรือสถาบันที่มีต่อกรณีใดกรณีหนึ่ง ซึ่งจะต้องสอดคล้องกับความเชื่อ ความรู้สึกของคนที่มีอยู่
- (4) สิ่งสะท้อนความรู้สึกนึกคิดของคนที่มีต่อกรณีหรือบุคคล หรือสถาบัน
- (5) คุณค่าเพิ่ม หรือความนิยมที่มีต่อสถาบันบุคคล หรือกรณีเรื่องราวใดๆ

²⁰ มานิต รัตนสุบรรณ , “โฆษณาเพื่อการประชาสัมพันธ์” ในโลกของการประชาสัมพันธ์ (กรุงเทพมหานคร , 2527)

²¹ ประจวบ อินอ้อด, เขาประชาสัมพันธ์กันอย่างไร (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์การพิมพ์พลชัย, 2532)

ภาพลักษณ์ คือ ภาพที่เกิดขึ้นในใจกันเนื่องมาจากการประทับใจและเกิดความทรงจำ(ทั้งบวกและหรือลบ)ใน“ตัวการ”โดยได้มีการสะสมและพัฒนาปรับเปลี่ยนไปตามประสบการณ์ที่พบเห็น หรือไปมีส่วนร่วมโดยภาพลักษณ์นี้สามารถเกิดขึ้นได้ 2 วิธี ²²

1. เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ ปราศจากการปรุงแต่ง ดังนั้น ภาพขององค์กรหนึ่งจะเป็นเช่นไรก็ได้ตามที่บุคคลนั้นไปพบเห็นมาซึ่งอาจเป็นภาพลักษณ์ที่ดีและเลวได้แล้วแต่ประสบการณ์
2. เกิดจากการปรุงแต่ง โดยที่มีความพยายามที่จะให้องค์กรมีพฤติกรรมที่ดี เพื่อให้เกิดภาพลักษณ์ที่ดีหรือถ้าเกิดเหตุการณ์อะไรไม่ดี ก็จะมีการสร้างเหตุการณ์บางอย่างมาลบล้างหรือเป็นการแก้ไขข้อเท็จจริง ปรุงแต่งให้มีภาพลักษณ์ในทิศทางที่พึงประสงค์

การเกิดภาพลักษณ์

ในส่วนนี้ พงษ์เทพ วรกิจโกคาทร ได้อธิบายว่าในแง่ของปัจเจกบุคคลที่เหตุการณ์ได้มาถึงตัวเองแล้ว และจะพัฒนาเป็นภาพลักษณ์ในที่สุดอย่างไร

เมื่อปัจเจกบุคคลได้รับเหตุการณ์ภายนอกมายังตัวเองนั้น เหตุการณ์ยังไม่สามารถจะสร้างให้เป็นภาพได้ทันที แต่กลับต้องมีขั้นตอนซึ่งพอจัดแบ่งได้ ดังนี้

1. เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม (events and enviroment)

คนเรานั้นเป็นสมาชิกของสังคม ซึ่งในสังคมนี้ก็จะเกิดเหตุการณ์ทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม การศึกษา และอื่นๆ เกิดขึ้นมากมาย แต่มีเพียงบางส่วนของเหตุการณ์หรือบางเหตุการณ์เท่านั้นที่คนเราจะรับเข้ามายังตัวเราได้ และในบรรดาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งหลายนี้จะมีคุณค่าด้านดีหรือเลว จะสำคัญหรือไม่ จะมีความหมายอะไร คงจะไม่เกิดขึ้นจากตัวของเราเพียงอย่างเดียว แต่สภาพแวดล้อมที่อยู่กับเหตุการณ์และอยู่โดยรอบเรากลับมีอิทธิพลในการกำหนดคุณค่าเหล่านั้น ทั้งก่อนและหลังการรับรู้ ตลอดจนมีอิทธิพลต่อความสมบูรณ์หรือการหดหาย และระยะเวลาของความจำในเหตุการณ์นั้นๆ ด้วย

²² พงษ์เทพ วรกิจโกคาทร . “ความรู้เกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์” ในภาพพจน์นั้น
สำคัญยิ่ง : การประชาสัมพันธ์กับภาพพจน์ (กรุงเทพฯ , 2537), หน้า 77-79.

2. ช่องทางการสื่อสาร (communication channel)

ในบรรดาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งหลายจะสามารถเข้ามาสู่เราได้ โดยช่องทางการสื่อสาร ซึ่งได้แก่ การได้ยิน ได้เห็น ได้สัมผัส ได้ลิ้มรส และได้กลิ่น ซึ่งแต่ละช่องทางเหล่านี้ก็ยังมีประสิทธิภาพทางการรับความสมบูรณ์ของเหตุการณ์ซึ่งมีผู้จัดส่งมานี้ก็มีความสัมพันธ์กับช่องทางการสื่อสารด้วย กล่าวโดยสรุป ช่องทางการสื่อสารจะเป็นประตูด่านแรกของการรับรู้เหตุการณ์ซึ่งประสิทธิภาพและประสิทธิผลในขั้นตอนนี้ คุณสมบัติของ “ข่าวสาร” และตัว “สื่อ” ย่อมมีความสำคัญที่สุด

3. องค์ประกอบเฉพาะบุคคล (personal elements)

เกี่ยวกับคุณภาพและประสิทธิภาพของการสื่อสาร โดยเฉพาะการรับรู้ของผู้รับสารนั้น Berlo ได้กล่าวไว้ว่า องค์ประกอบทั้ง 5 ของแต่ละบุคคล คือ ทักษะของการสื่อสาร ทัศนคติ ความรู้ ระบบสังคมและวัฒนธรรม ต่างก็มีอิทธิพลต่อการสื่อสาร เราจะมองเห็นภาพเป็นรูปร่าง เช่นไร จะเป็นภาพที่มีความหมายไม่เหมือนคนอื่น หรือมีความนิยมชมชอบหรือไม่สนใจ หรืออะไรก็ตาม ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบทั้ง 5 นี้ เป็นสำคัญ ดังนั้นถึงแม้ว่าเหตุการณ์จากภายนอกจะผ่านช่องทางการสื่อสาร และเข้ามาสู่ตัวเราแล้วก็ตาม จะมีความหมายอะไรหรือไม่ องค์ประกอบเหล่านี้จะเป็นคำตอบที่ดีมากกว่าอย่างอื่น

4. การรับรู้และความประทับใจ (perception and impression)

ภาพลักษณ์จะไม่สามารถเกิดขึ้นได้ทันที เมื่อเหตุการณ์ได้ผ่านเข้ามาทางช่องทางการสื่อสารและองค์ประกอบเฉพาะบุคคลทั้ง 5 จะเป็นตัวที่พิจารณาเหตุการณ์นั้นก่อน โดย “การรับรู้” (perception) ซึ่งเป็นตัวแปลงเหตุการณ์ให้เป็นไปใน “ความหมายตามความคิดของบุคคลนั้น” (หรือเรียกว่าเป็นไปตามความลำเอียงเฉพาะบุคคลก็จะมีผิดนัก) ส่วนความประทับใจ (impression) มีความสำคัญในการรับรู้อีกลักษณะหนึ่งโดยจะเกี่ยวข้องกับคุณภาพและปริมาณของความทรงจำ ถ้าประทับใจมาก (ไม่ว่าจะบวกหรือลบ) ก็จะมีความทรงจำ-จดจำได้มากและนานเมื่อสร้างเป็นภาพลักษณ์อะไรขึ้นได้แล้วก็จะเป็นภาพลักษณ์ที่เจือจางได้ช้ากว่าการที่มีความประทับใจน้อย หรือไม่มีความประทับใจเลย

ภาพลักษณ์ของนักการเมืองที่จะปรากฏแก่สายตาของประชาชน เป็นกลไกสำคัญที่เชื่อมโยงให้นักการเมือง ในฐานะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร คณะรัฐมนตรี เป็นผู้ปกครองประเทศแทนประชาชน เป็นผู้สนองตอบต่อความต้องการของประชาชน ซึ่งถ้านักการเมืองคนใดมีคุณสมบัติของการเป็นนักการเมืองที่ดี หรือการมีภาพลักษณ์ที่ดีในการลงสมัครรับเลือกตั้งครั้งใดๆ นักการเมืองผู้นั้นก็จะมีโอกาสชนะการเลือกตั้ง ภาพลักษณ์ของนักการเมือง

จึงมีความสัมพันธ์กับผลทางการเมือง (political impact) ด้วย เพราะในระบอบประชาธิปไตยนั้นประชาชนสามารถตรวจสอบการปฏิบัติงานของนักการเมืองได้ ไม่ว่าจะเป็นนักการเมืองในฐานะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือคณะรัฐมนตรีก็ตาม ถ้าภาพลักษณ์ของนักการเมืองเป็นไปในทางที่ประชาชนไม่ให้การยอมรับ นักการเมืองนั้นก็ยากที่จะมีโอกาสชนะการเลือกตั้ง หรือเมื่อได้รับการเลือกตั้งแล้ว อาจจะไม่ได้รับการเลือกตั้งครั้งต่อไป และในต่างประเทศเช่นเดียวกันที่ภาพลักษณ์ของการเป็นนักการเมืองที่ดีเป็นสิ่งจำเป็นที่ตัวนักการเมืองจะต้องสร้างให้ประชาชนเกิดการยอมรับ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดจากกรณีของประธานาธิบดีคลินตัน แห่งสหรัฐอเมริกา เมื่อปรากฏภาพลักษณ์ในทางชู้สาวนั้นประชาชนส่วนหนึ่งไม่ให้การยอมรับ แต่ประธานาธิบดีคลินตันเองก็ได้พยายามสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้ประชาชนของตนเองเห็น แม้ว่ากำลังถูก impeach ก็ตาม

ความสำคัญของการสร้างภาพลักษณ์การเป็นนักการเมืองที่ดีในสายตาประชาชนเป็นสิ่งจำเป็น เพราะในปัจจุบันการที่ประเทศไทยกำลังเข้าสู่ยุคเทคโนโลยีสารสนเทศประชาชนสามารถได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ได้มากขึ้น ภาพของนักการเมืองที่แสดงออกมาให้ประชาชนเห็น จะเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งในการที่จะตัดสินใจเลือกนักการเมืองคนใดให้เข้ามาบริหารประเทศแทนตน ภาพลักษณ์ของการเป็นนักการเมืองที่ดี ควรที่จะต้องคุณสมบัติส่วนตัวที่ดี มีชีวิตที่โปร่งใสทั้งในอดีตและปัจจุบัน มีคุณสมบัติของความเป็นผู้นำทางการเมืองที่ดีเพื่อที่จะบริหารประเทศให้เจริญก้าวหน้าได้

นักการเมืองในแนวคิดของความเป็นผู้นำทางการเมือง

ในสังคมทุกสังคมจะประกอบไปด้วยบุคคลจำนวนมากหรือน้อยต่างกัน ลักษณะของบุคคลที่รวมตัวอยู่ในสังคมย่อมจะมีความแตกต่างกัน ในเรื่องต่างๆ มากมาย เช่น ค่านิยม (values) ความเชื่อ (belief) บุคลิกภาพ (personality) ความคิดเห็นและความรู้ (opinion and knowledge) ตลอดจนเป้าหมายส่วนตัว (personal goal) และในสังคมนั้นๆ จะมีบุคคลอยู่ 2 พวก โดยพวกแรกเป็นชนกลุ่มน้อย ซึ่งมีความริเริ่มในด้านต่างๆ เช่นในทางการเมือง วัฒนธรรม ศิลปวิทยาการ และทางเศรษฐกิจ ในทางสังคมวิทยาเรียกว่า ชนชั้นนำ (elite)²³ ส่วนคนพวกหลัง ได้แก่ ชนกลุ่มใหญ่หรือ มวลชนโดยทั่วไป (mass)²⁴ และถ้าหากชนชั้นนำนั้น

²³ T.B. Bottomore , Elite and Society, (Middlesex : Pelican Book,1966) , p.14.

²⁴ Harold D. Lasswell , Politics : Who Gets What , When , How , (New York : Meridian Books , Inc.,1958) , 13.

เป็นชนชั้นนำที่มีอำนาจบังคับบัญชาผู้อื่นได้ ไม่ว่าจะอำนาจนั้นจะมาจากพื้นฐานแห่งการใช้ อำนาจบังคับบัญชาหรือมาจากข้อตกลง ซึ่งเกิดจากความยินยอมของประชาชนหรือ ชนกลุ่ม ใหญ่นั้น ก็ตาม สามารถเรียกชนชั้นนำนั้นได้ว่าผู้นำทางการเมือง หรือผู้ปกครอง ²⁵

แนวความคิดในการเป็นผู้นำหรือผู้ปกครองนั้น Ordway Tead เชื่อว่า บุคคลนั้นจะ เป็นผู้นำ หรือผู้ปกครองได้ หากเขาปรารถนาจะเป็นรวมทั้งสถานการณ์ เวลา และสถานที่ สร้าง คนให้เป็นผู้นำได้ ทั้งนี้เพราะตามข้อเท็จจริงเหตุการณ์ในชีวิตและจังหวะเวลา มีส่วนใน การสร้างผู้นำเท่าๆ กับความตั้งใจของเขา วิธีการยกฐานะของบุคคลขึ้นสู่ความเป็นผู้นำนั้น โดยปกติแล้วเกิดขึ้นได้ด้วยวิธีใดวิธีหนึ่ง คือ

1. ผู้นำโดยการสร้างตนเอง (self constituted leader) ตามประวัติศาสตร์ มักมีผู้ คิดว่า ผู้นำประเภทนี้เป็นผู้นำโดยกำเนิด หรือเป็นผู้นำขึ้นมาได้ ต่อเมื่อถือกำเนิด และประสบ ความสำเร็จในชั่วโมงอันวิฤต เขามีได้ปฏิบัติหน้าที่นอกเหนือความเรียกร้องของสถานการณ์ แต่ผลักดันตนเองขึ้นสู่ความเป็นผู้นำ โดยมี บุคลิกพิเศษนอกจากนี้ยังเป็นผู้นำโดยการใช้อำนาจ รุกรานทางทหาร หรือยึดอำนาจทางการเมืองโดยพลการ ผู้นำเหล่านี้จึงมักจะรุ่งเรืองด้วยความ หลงใหลในอำนาจและความกระหายที่ได้รับการเชือฟัง

2. ผู้นำซึ่งเลือกโดยหมู่คณะ (group selected leader) คือการเลือกหัวหน้าจาก บุคคลในหมู่คณะเดียวกัน แล้วเสริมสร้างสถานะและอิทธิพลของเขาในฐานะที่เป็นผู้นำขึ้น ผู้นำซึ่งได้รับเลือกจากหมู่คณะอยู่ในสภาพอันมีช่องทางประสบความสำเร็จมากที่สุด แต่ในอีกแง่ หนึ่งเขากลับอยู่ในฐานะลำบากเพราะเขาต้องถูกทดสอบอยู่ตลอดเวลา เพราะว่าตราบไต่ยังมี ทางให้เลือกตั้ง หรือแต่งตั้งใหม่อยู่ ตราบนั้นสิทธิในการเป็นผู้นำจำต้องเสาะแสวงหาอยู่เรื่อยไป

3. ผู้นำที่ได้รับจากผู้มีอำนาจเหนือ (leader appointed from above) วิธีการ นั้นจะพบเห็นอยู่ทั่วไปในองค์การรัฐบาล และองค์การธุรกิจซึ่งบุคคลมีโอกาที่จะเป็นผู้นำเมื่อ มีการพิจารณาแต่งตั้งให้บุคคลหนึ่งเป็นหัวหน้างานระดับต่างๆ ²⁶

²⁵ ในงานวิจัยฉบับนี้ผู้วิจัยมุ่งให้คำว่า ผู้นำ ผู้ปกครอง และผู้นำทางการเมืองเป็นคำ ที่มีความหมายอย่างเดียวกันในคุณสมบัติของการเป็นนักการเมืองที่ดี

²⁶ Ordway Tead , The Art of Leadership (New York : Magraw-Hill Book Company Inc., 1936) ,p.14-15.

ความหมายของผู้หน้านั้นได้มีผู้ให้คำนิยามไว้มากมาย ตามความคิดของคนทั่วไปมักจะเข้าใจกันว่าการเป็นผู้หน้าจะแสดงออกมาในรูปของการสั่งการ หรือความสามารถที่จะบังคับบัญชาให้ผู้อื่นกระทำตามที่ตนปรารถนา และสำหรับนักวิชาการได้ให้คำจำกัดความของการเป็นผู้หน้าแตกต่างกันออกไป และได้มีความพยายามที่จะสรุปความหมายของความเป็นผู้หน้าต่าง ๆ ไว้เป็นหมวดหมู่เพื่อให้เกิดแนวคิดกว้างๆ ในการศึกษาไว้ 10 ข้อด้วยกันคือ

1. ความเป็นผู้หน้าในฐานะที่เป็นจุดศูนย์กลางของกระบวนการกลุ่มความเป็นผู้หน้าเป็นผลลัพธ์จากความเปลี่ยนแปลงและกิจกรรมของกลุ่ม
2. ความเป็นผู้หน้าในฐานะที่เป็นบุคลิกภาพ (personality) และผลกระทบจากสิ่งนี้ ความเป็นผู้หน้าเป็นการเชื่อมโยงภาพพจน์ ซึ่งทำให้ปัจเจกบุคคลสามารถจูงใจบุคคลอื่นๆ ให้ทำหน้าที่ได้สอดคล้องกับภาระที่ได้รับมอบหมาย
3. ความเป็นผู้หน้าในฐานะที่เป็นศิลปะ การชักนำการเป็นผู้หน้าจึงเป็นการแสดงออกถึงอำนาจหรืออิทธิพลซึ่งพยายามทำให้กลุ่มเป็นไปตามเจตนารมณ์ของตัวผู้หน้า
4. ความเป็นผู้หน้าในฐานะที่เป็นการใช้อิทธิพล การเป็นผู้หน้าก่อให้เกิดผลกระทบกับพฤติกรรมของสมาชิกในกลุ่ม โดยความสัมพันธ์ระหว่างผู้หน้ากับผู้ตาม มีลักษณะของการตอบสนองต่อกันภายใต้ความสมัครใจ
5. ความเป็นผู้หน้าในฐานะที่เป็นพฤติกรรมอย่างหนึ่งเป็นพฤติกรรมของปัจเจกบุคคล ขณะที่เขาเข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจการของกลุ่ม
6. ความเป็นผู้หน้าในฐานะที่เป็นรูปแบบหนึ่งของการชักชวนการเป็นผู้หน้าเป็นการบริหารโดยการจูงใจและสร้างความมุ่งมาดปรารถนา โดยไม่ใช้การบังคับ
7. ความเป็นผู้หน้าในฐานะความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างบุคคล ทั้งนี้อำนาจระหว่างบุคคลเป็นที่ยอมรับว่าเป็นผลลัพธ์ จากการมีพลังอำนาจบังคับสูงสุดซึ่งบุคคลหนึ่งสามารถบังคับบุคคลอื่น บุคคลหนึ่งในการลดการต่อต้านเท่าที่มากที่สุดลงซึ่งบุคคลหลังนี้สามารถทำให้เกิดขึ้นได้
8. ความเป็นผู้หน้าในฐานะเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งของการบรรลุเป้าหมายโดยที่ ความเป็นผู้หน้าเป็นการกระทำให้สอดคล้องกับเป้าหมายของกลุ่ม
9. ความเป็นผู้หน้าในฐานะการจำแนกบทบาท โดยที่ความเป็นผู้หน้าต้องการรวบรวมบทบาทต่างๆ ในกลุ่มเข้ามาไว้ด้วยกัน และอำนวยความสะดวกด้วยความพยายามที่จะบรรลุความสำเร็จที่ตั้งเป้าหมายไว้
10. ความเป็นผู้หน้าในฐานะของการมีความคิดริเริ่ม ความเป็นผู้หน้าเป็นผลลัพธ์จากการมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ภายใต้ปฏิสัมพันธ์ในกลุ่ม (group interaction)

การให้ความหมายของการเป็นผู้นำข้างต้น ส่วนใหญ่จะมาจากบรรดานักวิชาการด้านจิตวิทยาและจิตวิทยาสังคม (social psychology) ทั้งนี้เนื่องจากความสนใจในเรื่องกระบวนการกลุ่ม และจิตวิทยาองค์การซึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องผู้นำกลุ่มหรือองค์การอย่างมาก

Edinger เสนอว่า “ความเป็นผู้นำทางการเมือง ไม่ว่าจะพิจารณาในแง่ของตำแหน่งหรือบทบาทก็ตาม คือ ความสามารถของผู้ที่มีตำแหน่งหน้าที่ที่จะต้องชี้นำพฤติกรรมร่วมของกลุ่มไปในทิศทางที่ต้องการ ภายใต้การจัดสรรสิ่งที่มีคุณค่าเชิงอำนาจหน้าที่ภายในชุมชนหนึ่งๆ” ²⁷

Ralph M. Stogdill ได้ให้ความหมายของการเป็นผู้นำว่า คือเป็นกิจกรรมของการจะสร้างอิทธิพลของผู้ใต้บังคับบัญชา หรือกลุ่มเพื่อที่จะก่อให้เกิดความพยายามในการดำเนินงานให้บรรลุถึงเป้าหมายที่กำหนดไว้ ²⁸

Max D. Richards and Paul S. Breenlow กล่าวว่า การเป็นผู้นำอาจให้ความหมายได้ว่าเป็นความพยายามของบุคคลที่จะชักจูงและกำหนดพฤติกรรม ทศนคติ ความเชื่อ เรื่องค่านิยมของบุคคลอื่นเพื่อบรรลุเป้าหมายที่กำหนดในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง ²⁹

Jack C. Plano ให้ความหมายของผู้นำว่า เป็นบุคคลที่สามารถใช้อิทธิพลได้มากในการควบคุมและกระทำการที่เกี่ยวกับการตัดสินใจทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ผู้ได้รับอำนาจจากความมั่นคง สถานภาพด้านครอบครัว ชั้นวรรณะ ระบบ หรือความมีสติปัญญา เป็นเลิศ และผู้นำเป็นองค์ประกอบของโครงสร้าง อำนาจของท้องถิ่น ชาติ และชุมชน ³⁰

²⁷ Lewis J. Edinger, “Political Science and Political Biography(II)”, Journal of Political, Vol 3 (August 1964), p.653.

²⁸ Ralph M. Stogdill, “Leadership, Membership and Organization” Psychological Bulletin January, 1950, p.4.

²⁹ Max D. Richard and Paul S. Breenlow, Management and Decision Making, (Home Wood : Richard D. Irwin, 1961), p.135.

³⁰ Jack C. Plano, Mitton Greenbury, Ray Otton and Robert E. Riggs, Political Science Dictionary. (Minsdale, Illinois : The Dryden Press, 1973), p.134.

Roderick Bell กล่าวว่า ผู้นำเป็นผู้ซึ่งอยู่ในอำนาจหรือตำแหน่งที่ถูกกำหนดให้เป็นผู้ นำ เป็นผู้ซึ่งสามารถมีอิทธิพลในการจัดสรรและจัดการต่อสิ่งที่มีคุณค่าต่าง ๆ มากกว่าคนอื่น ๆ ในชุมชนนั้น เพื่อให้เกิดความสำเร็จตามความมุ่งหมายทั้งของตนและสมาชิกของชุมชน³¹

John M. Pffifner และ Robert V. Presthus ให้ความหมายของผู้นำว่าเป็นผู้บริหาร งานของกลุ่มโดยทำหน้าที่เกี่ยวกับการอำนวยความสะดวก จูงใจ ริเริ่ม ประนีประนอม และการประสาน งาน ส่วนในด้านพฤติกรรมของผู้นำ จะเน้นความชำนาญของภาระหน้าที่ของผู้นำเกี่ยวกับการวินิจฉัยสั่งการ และพฤติกรรมของผู้นำดำเนินไปโดยอาศัย อำนาจหน้าที่และอำนาจบารมี เป็นเครื่องมือ ทั้งในลักษณะที่เป็นพิธีการและไม่เป็นพิธีการ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดพลังร่วมของกลุ่มมุ่ง ให้การดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้³²

นักวิชาการยังมีความเห็นพ้องต้องกันว่า ความเป็นผู้นำคือกิจกรรมในการสร้าง อิทธิพล จูงใจผู้ใต้บังคับบัญชาหรือกลุ่ม เพื่อที่จะก่อให้เกิดความพยายามร่วมกัน ในการทำงาน โดยให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งซึ่ง บทบาทและวิธีการของ ผู้นำนั้นเราจะสามารถเห็นได้จากลักษณะผู้นำ 3 แบบ

1. ผู้นำแบบอำนาจนิยม หรืออัตตาดิปไตย (autocratic leaders) คือผู้นำที่ชอบ แสดงอำนาจหรือแสดงความเหนือกว่าบุคคลอื่นในลักษณะที่ไม่ยอมรับความสำคัญของผู้ตาม ซึ่งอาจเป็นเพราะไม่เชื่อในความรู้ความสามารถของผู้อื่นหรือมีความเชื่อมั่นในตนเองมากเกินไป วิธีการทำงานของผู้นำประเภทนี้ มักจะแสดงออกในรูปของการไม่ฟังความคิดเห็นของคนอื่น ไม่ชอบให้คัดค้าน ชอบความเด็ดขาด และตัดสินใจเด็ดเดี่ยว ผู้นำประเภทนี้เหมาะสมมากที่สุด ในสถานการณ์สงคราม หรือในกรณีเหตุการณ์วิกฤตทางการเมือง เศรษฐกิจ หรือการปกครอง เพราะในภาวะเช่นนั้น ต้องใช้อำนาจ หรือการตัดสินใจที่เฉียบพลัน กล้าหาญ และเด็ดขาด มิฉะนั้นจะนำคนไปสู่จุดหมายมิได้ทันท่วงที

2. ผู้นำแบบเสรีนิยม (laissez - faire leaders) ผู้นำประเภทนี้เกลียดชังการใช้

³¹ Roderick Bell, David V. Edwards and R. Harrison Wagner, Political Power : A Reader in Theory and Research (New York : The Free Press, p.112.

³² John M. Pffifner and Robert V. Presthus , Public Administration (Englewood Cliffs, New Jersey : Prentice-Hall , 1965), p.350.

อำนาจ การนำคนจะเปิดโอกาสให้ทุกคนใช้เสรีภาพอย่างกว้างขวาง ทุกสิ่งทุกอย่างปล่อยให้ไปไปตามความคิดเห็นของผู้ตาม หรือยินยอมให้ทุกคนปกครองตนเองมากกว่า จะชี้หน้ากำกับแนวทาง

3. ผู้นำแบบประชาธิปไตย (democratic leaders) ผู้นำประเภทนี้ยอมรับกันว่าเป็นแบบอย่างผู้นำที่ดีจะให้ความสำคัญ ความเห็นของกลุ่มเหนือกว่าของตัวเอง และยอมรับความสำคัญของกลุ่มโดยเชื่อว่าความสำเร็จแห่งงานที่เกิดขึ้นเพราะพลังของกลุ่ม ผู้นำแบบประชาธิปไตย เป็นผู้นำที่ใช้อิทธิพลจูงใจคน และใช้ความรู้ ความสามารถให้เป็นประโยชน์มากที่สุด³³

นอกจากนี้ทรัพยากรทางการเมือง และความชอบธรรมก็เป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งในการใช้อำนาจของผู้นำ เพื่ออ้างสิทธิอันชอบธรรมในการปกครอง และสร้างการยอมรับแก่ผู้ใต้ปกครอง Dahl³⁴ ได้แบ่งลักษณะความชอบธรรมในการปกครองตามลักษณะที่มีแห่งอำนาจของผู้นำ 3 แบบคือ แบบที่หนึ่ง ผู้นำมีสิทธิอันชอบธรรมตามหลักยึดถือทางประเพณี เช่น สถาบันกษัตริย์ภายใต้ระบอบประชาธิปไตย แบบที่สอง ผู้นำที่มีสิทธิอำนาจอันชอบธรรมจากคุณสมบัติพิเศษส่วนตัว ถึงลักษณะการใช้อำนาจการปกครองของผู้นำที่มีความน่าเลื่อมใสศรัทธา น่าเกรงขาม หรือน่าเชื่อถือฟัง เป็นต้น ซึ่งอาจมีการเปลี่ยนแปลงได้ในภายหลังแบบสุดท้าย คือ ผู้นำมีสิทธิอำนาจอันชอบธรรมตามกฎหมาย เช่นการได้รับการยอมรับตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ เป็นต้น โดยถือว่าการกระทำใดๆก็ตามที่ดำเนินตามครรลองของกฎหมายถือว่าชอบธรรม

การศึกษาลักษณะและประเภทของผู้นำ Bernard M. Bass³⁵ ได้แยกลักษณะผู้นำออกเป็น 4 ลักษณะด้วยกันคือ ลักษณะแรกเป็นลักษณะด้านสถานภาพ (status) คือการเป็นผู้นำที่มีความสำคัญเช่นเดียวกับตำแหน่งที่ผู้นำดำรงอยู่ ลักษณะที่สอง เป็นลักษณะด้านการยกย่องนับถือ (esteem) คือการเป็นลักษณะผู้นำที่เป็นที่รวมของความสนใจ ผู้ได้รับการยกย่องนับถือมักจะได้รับการคัดเลือกให้เป็นผู้นำด้วย ลักษณะที่สาม เป็นลักษณะด้าน

³³ ชูบ กาญจนประการ , “แบบของผู้นำ”วารสารรัฐประศาสนศาสตร์ ฉบับพิเศษ 2501 “ภาวะผู้นำสร้างสรรค์” (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2509), หน้า 74-75.

³⁴ Robert A. Dahl, Modern Political Analysis, p.70.

³⁵ Bernard M. Bass, Leadership Psychology and Organization Behavior (New York : Harper and Row , 1950), p.87-89.

พฤติกรรม (behavior) คือเป็นผู้ที่แสดงพฤติกรรมในการทำให้การที่มีตำแหน่งต่างกัน พฤติกรรมในการทำก็ต่างกันด้วย ลักษณะที่สี่ เป็นลักษณะด้านอิทธิพล (influence) คือการมีอิทธิพลเหนือคนอื่น สามารถชักนำให้คนอื่นปฏิบัติตาม เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมาย

จากการศึกษาเปรียบเทียบของ Ross และ Hendry³⁶ จำแนกลักษณะผู้นำออกเป็น 3 ประเภทคือประเภทแรก ผู้นำที่มีคุณสมบัติอยู่ภายในตัวตัวเอง (leadership as trait within individual leader) ซึ่งเป็นความเชื่อที่ว่าเป็นผู้นำอันเนื่องมาจากพันธุกรรม หรือติดตัวมาแต่กำเนิด (leaders are born not made) สิ่งที่ทำให้บุคคลผู้นั้นเป็นผู้นำเป็นคุณสมบัติที่มีอยู่ในตัวเขาเอง ประเภทที่สอง ลักษณะความเป็นผู้นำที่ขึ้นอยู่กับกลุ่ม (leadership as function of the group) ความเป็นผู้นำขึ้นกับโครงสร้างของกลุ่มมากกว่าแต่ละบุคคล ความเป็นผู้นำในกลุ่มถูกกำหนดโดย ผลจากทัศนคติความต้องการของกลุ่ม กลุ่มและผู้นำจึงเป็นกระบวนการที่จำเป็นต้องทำหน้าที่ทั้งในการทำและการบริหาร ประเภทที่สาม ผู้นำที่ขึ้นกับสถานการณ์ (leadership as a function of situation) สถานการณ์มีบทบาทต่อความเป็นผู้นำมาก สถานการณ์ที่กลุ่มเผชิญหน้า ก่อให้เกิดผู้นำไว้ ความเป็นผู้นำจึงขึ้นอยู่กับสถานการณ์ วัฒนธรรม ประเพณีของกลุ่ม องค์กร และกิจกรรมนั้นๆ

Bottomore ได้จำแนกประเภทผู้นำทางการเมืองออกเป็น 5 ประเภท คือผู้นำที่มาจากราชวงศ์ (dynastic elite) ผู้นำเป็นชนชั้นกลาง (middle class) ผู้นำที่เป็นปัญญาชนปฏิวัติ (revolutionary intellectual) ผู้นำที่เป็นผู้ปกครองอาณานิคม (colonial administration) และผู้นำชาตินิยม (national leader)³⁷

ผู้นำทางการเมืองในฐานะผู้ปกครองประเทศ มีหน้าที่สำคัญที่จะต้องทำการปกครองให้ประชาชนและประเทศชาติดำเนินไปสู่จุดหมายที่ต้องการ และทำหน้าที่ในการวางนโยบายทั่วไปในการปกครองและการบริหาร ระดมสรรพกำลังเพื่อการสนับสนุน ควบคุมบังคับบัญชา การดำเนินตามนโยบาย แต่งตั้ง โยกย้าย ปลดถ่าย หรือให้คุณให้โทษ เจ้าหน้าที่ประจำของรัฐระดับสูง ส่วนผู้ปกครองระดับล่างเป็นผู้นำในทางบริหารนั้นเป็นผู้บริหารงานตามกฎหมาย

³⁶ Murray G. Ross and Charles E Hendry, Reading in Social - Psychology, 3rd ed. (New York : Henry Holt,1958), p.100-107.

³⁷ T. Bottomore, Elite and Society,p.31-32.

ระเบียบแบบแผน และนโยบายของผู้นำทางการเมือง โดยไม่ถือว่าผู้นำทางการเมืองที่อยู่ในอำนาจปกครองนั้นจะอยู่ฝ่ายใด³⁸

และอาจกล่าวได้ว่า ผู้นำทางการเมืองคือผู้ดำรงสถานภาพทางอำนาจในการปกครอง ซึ่งมีความหมายครอบคลุมไปถึงมิติของการใช้อำนาจทางการเมือง ดัดลีนใจนโยบายสาธารณะด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับคนทั้งสังคมทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมืองและการต่างประเทศ และไม่ว่าผู้นำทางการเมืองนั้นจะมีที่มาอย่างไร การใช้อำนาจทางการเมืองของผู้นำทางการเมืองนั้นล้วนส่งผลกระทบต่อระบบการเมือง การปกครองทั้งระบบ หากแต่แตกต่างกันเฉพาะผลพวงแห่งการใช้อำนาจของผู้นำนั้นๆ

เมื่อพิจารณาถึง ผู้นำทางการเมืองในสังคมประชาธิปไตย ภาวะการเป็นผู้นำทางการเมืองมิใช่จะประสบความสำเร็จ อย่างง่ายดายนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศที่เข้มงวดกวดขัน ตอบทบาทของนักการเมือง เช่น ในประเทศอังกฤษ และอเมริกา เป็นต้น ซึ่งประเทศดังกล่าว นักการเมืองบางคนได้รับเลือกตั้งเพียงครั้งเดียว แล้วก็จบชีวิตการเมืองอย่างอดสู หรือถึงกับต้องออกไปพำนักในประเทศอื่น ส่วนผู้นำที่ประสบความสำเร็จต้องเป็นบุคคลที่ประชาชนนับถือไว้วางใจ แรงแสนับสนุนจากประชาชนจะเป็นเสมือนเครื่องชี้ให้เห็นว่าผู้นำคนนั้นมีความสามารถเป็นหัวหน้าคนในทางการเมืองได้เพียงใด เนื่องจากความเป็นผู้นำมิได้มาโดยเทวสิทธิ์ หรืออภิสิทธิ์อันใด แต่จะได้มาโดยเจตนาของประชาชนดังที่ Harold D.Lasswell ให้คำนิยามการปกครองระบอบประชาธิปไตย ว่าเป็นการปกครองที่ถือว่าเสียงประชาชนคือเสียงสวรรค์

ผู้นำทางการเมืองที่ยิ่งใหญ่ของประเทศใดก็ตามที่ประสบความสำเร็จ ในการปฏิบัติงานตามตำแหน่งมักจะเป็นคนที่สามารถครองใจคนไว้ได้ และมีสติปัญญาที่เฉียบแหลม รู้แจ้งเห็นจริงในความคิด จิตใจของประชาชน นักการเมืองที่เป็นผู้นำทางการเมืองที่มีชื่อเสียง และเป็นที่รักใคร่นับถือของประชาชนทั้งชาติ ส่วนมากจะเป็นผู้มีความรู้ ในทางการเมือง คือรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งที่ประชาชนต้องการทั้งที่ใกล้และที่ไกล ซึ่ง Aristotle กล่าวว่า “นักการเมืองเป็นสัตว์ที่นั่งอยู่บนรั้ว และเงี้ยวหูฟังเหตุการณ์ที่พื้นดินได้” (A politician is animal who can sit on

³⁸ Glenn D. Paige, The Scientific Study of Political Leadership (New York : The Free Press, 1977) , หน้า 93.

a fence and yet can keep both ears to the ground) บทบาทในการนำของผู้นำทางการเมือง จึงเป็นการพิชิตหัวใจประชาชน³⁹

Palmer และ Thompson⁴⁰ กล่าวว่า ความสำเร็จของผู้นำทางการเมืองในการครองตำแหน่งความเป็นผู้นำของตนไว้ได้หรือไม่นั้น จะเกี่ยวข้องกับการดำรงความสัมพันธ์กับประชาชนอยู่มากในการที่จะทำให้ประชาชนมีความยอมรับและเลือกให้ดำรงตำแหน่ง ซึ่งนำไปสู่การมีสิทธิพิเศษเหนือคนส่วนใหญ่ ดังนั้นความสำเร็จหรือความล้มเหลวของผู้นำ จึงเกี่ยวข้องกับลักษณะต่างๆ ดังนี้

1. ระยะเวลาการดำรงตำแหน่ง จะยาวนานเพียงใดขึ้นกับความสามารถในการรักษาปัญหาและความสามารถในการรักษาความสัมพันธ์พื้นฐาน ระหว่างผู้นำกับมวลชน
2. ความสามารถในการระดมมวลชน คือการแสวงหาความสนับสนุนจากมวลชน
3. ความสามารถ ของมวลชนในการควบคุมการทำงานของผู้นำคือการดำรงตำแหน่งของผู้นำขึ้นกับการสนับสนุนของมวลชน

นักการเมืองในคุณสมบัติของความเป็นผู้นำทางการเมือง

ดังที่ได้กล่าวแล้วว่า นักการเมืองซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับเลือกตั้งจากประชาชนให้เป็นตัวแทนเข้าไปบริหารประเทศในการกำหนด และดำเนินนโยบายในเรื่องต่างๆ ตั้งแต่การศึกษา เศรษฐกิจ สวัสดิการ สาธารณสุข สิ่งแวดล้อม ความกินดีอยู่ดี เรียกได้ว่าเป็นผู้นำทางการเมืองมีส่วนชี้นำอนาคตของคนทุกคนในสังคม เป็นผู้มีอิทธิพล สามารถส่งผลกระทบทั้งทางด้านความคิดและการกระทำแก่สังคม ผู้นำทางการเมือง จึงต้องเปลี่ยนแปลงจุดอ่อนของประเทศ ให้กลายเป็นจุดแข็ง ต้องเป็นผู้มีวิสัยทัศน์กว้างไกล และมีจุดมุ่งหมายเป็นจิ้งหะกั่วที่เด่นชัด ดังคำกล่าวที่ว่า “ภาระของผู้นำ คือการเปลี่ยนแปลงความอ่อนแอให้กลายเป็นความเข้มแข็ง เปลี่ยนจุดมุ่งหมายให้เป็นจิ้งหะกั่วที่เด่นชัด เปลี่ยนความอ่อนแอให้กลายเป็นชัยชนะ”

³⁹ อุทัย หิรัญโต. ประมุขศิลป์ : ศิลปะของการเป็นผู้นำ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไอเดียสโตร์, 2524) , หน้า 137-139.

⁴⁰ Monte Palmer and William Thompson, The Comparative Analysis of Politics (Ithaca, Illinois : F.E. Peacock , 1978), p.192.

คุณสมบัติพื้นฐานของผู้นำทางการเมืองนั้นเช่นเดียวกับผู้นำทางการบริหาร หรือผู้นำทางการปกครองแต่โดยเหตุที่วิถีทางของการได้เป็นผู้นำทางการเมือง แตกต่างกับผู้นำในวงการอื่น จึงทำให้ผู้นำทางการเมืองจำต้องมีคุณสมบัติพิเศษนอกเหนือไปจากผู้นำในวงราชการ และองค์การเอกชน หลวงประพันธ์ ไพรซ์พากซ์ ได้ตีความว่า Plato เห็นว่าผู้นำทางการเมืองหรือผู้ปกครองของรัฐจะต้องเป็นนักปรัชญา โดยแท้ คือ จะต้องเป็นผู้⁴¹

1. อยากรู้ความจริงในทุกสิ่งทุกอย่าง
2. เกลียดชังความไม่จริง
3. ไม่ไยดีต่อความสุขแห่งร่างกาย
4. ไม่ไยดีต่อทรัพย์สินเงินทอง
5. มีใจคอกว้างขวางและเอื้อเฟื้อ
6. มีความยุติธรรมและสุภาพ
7. มีปฏิภาณและความจำดี
8. มีนิสัยเยือกเย็นเสมอต้นเสมอปลาย

แนวความคิดในการศึกษาเรื่องคุณสมบัติของผู้นำของ Ordway Tead ซึ่งในที่นี้จะให้หมายถึงผู้นำทางการเมืองนั้น เขามีความคิดว่าสิ่งที่ผู้นำจะต้องมี⁴²

1. พลังกายและพลังประสาท การเป็นผู้นำจำเป็นจะต้องมีพลังกายและพลังประสาทที่เข้มแข็ง เนื่องจากจะส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพในการทำงาน ผู้นำที่เข้มแข็งทั้งกายและใจก็จะสามารถกระตุ้นให้บรรดาผู้เลื่อมใสพลอยมีความเข้มแข็งตามไปด้วย และเมื่อใดก็ตามที่เกิดความผิดหวังขึ้นจะต้องไม่เสียกำลังใจ และจะต้องกล้าเผชิญหน้ากับฝ่ายตรงข้ามซึ่งมีความเก่งกล้า อย่างไม่พรันพรีง

2. รู้จุดหมายและแนวทางที่จะนำประเทศ คุณสมบัติของการเป็นผู้นำทางการเมืองที่ดีคือ การมีจุดหมาย และแนวทางที่จะนำประเทศ แนวทางสำคัญๆ ของการที่จะบริหารประเทศ ผู้นำควรจะรู้ว่าเขาต้องการจะให้มันนโยบายอย่างไร ควรจะอย่างไรให้เสร็จก่อนหลัง หมายความว่าแม้ในช่วงเวลาก่อนที่จะมีโอกาสเป็นผู้นำ ก็ควรจะมีนโยบายอย่างแจ่มชัดไว้ว่าเขามีเป้าหมายอย่างไร นอกจากนั้นเขาจะต้องยึดมั่นเป็นเวลานานพอสมควร ต่อสิ่งที่คิดว่าเป็นเป้าหมายที่ดีของประเทศ รวมทั้งวิธีการที่เขาคิดว่าจะพาประเทศไปสู่เป้าหมายที่เขาเห็นถึงงาม

3. ความกระตือรือร้น นอกจากผู้นำจะต้องมีเป้าหมาย และแนวทางแน่นอนแล้วเขา

⁴¹ หลวงประพันธ์ ไพรซ์พากซ์ , “นักการเมือง หรือรัฐบุรุษ” รวบรวมบทความทางการเมือง เล่ม 3 กรมการปกครอง (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น ,2511), หน้า2.

⁴² Ordway Tead , The Art of Leadership (New York : Megraw Hill , 1935)

ยังจะต้องมีความแข็งแกร่งที่จะให้แผนการของเขานั้นได้บรรลุผลขึ้นมา จะต้องเต็มไปด้วยความหวังและกำลังใจที่จะบากบั่นเอาชนะอุปสรรค ความกระตือรือร้นอย่างจริงจังต่อแผนการของเขานั้นมีความสำคัญเพราะจะทำให้เขายึดมั่นอยู่กับแผนการนั้น

4. ความเป็นมิตรและความรัก ผู้นำที่ดีควรจะทำให้คนอื่นรู้สึกว่าคุณนอกจากเขาจะเป็นผู้นำแล้ว เขายังสามารถเป็นเพื่อนที่มีความผูกพันได้กับทุกคนด้วยความรักใคร่สนิทสนม ตัวอย่างของการเป็นผู้นำลักษณะเช่นนี้เห็นได้จาก ฮิตเลอร์ ซึ่งเขาดูจะเป็นผู้ที่โหดเหี้ยมในสายตาของคนชาติอื่นๆ แต่สำหรับคนเยอรมันจำนวนมาก ฮิตเลอร์ ได้รับการนับถือและรักใคร่อย่างจริงจัง เมื่อมีโอกาสเขาจะทักทายปราศรัย กับคนทั่วไป รับช่อดอกไม้จากเด็กๆ จับแก้มเด็กๆ และเวลากลับปราศรัยก็พยายามถ่ายทอดความรักของเขามีต่อคนเยอรมันทั้งปวง

5. ความน่าเชื่อถือ ผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครองของผู้นำ จะต้องมีความรู้สึกไว้วางใจผู้นำของตนได้ รวมทั้งเชื่อมั่นว่าผลประโยชน์ของพวกเขาจะปลอดภัยภายใต้การดำเนินการของผู้นำ คือพวกเขาจะต้องเชื่อว่าผู้นำคงจะไม่ทรยศ หลอกลวงพวกเขา และต้องเชื่อว่าผู้นำคงจะไม่เบือนหน้า ทอดทิ้งหน้าที่ไปเสียก่อนที่งานจะสำเร็จ คือสัญญาอะไรแล้วต้องทำให้สำเร็จ นอกจากนี้ ผู้นำจะต้องไม่มีความประพฤติเสื่อมเสียอันไม่เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่

6. ความกล้าตัดสินใจ ผู้นำจะต้องประสบปัญหาต่างๆ มากมาย และอาจจะเกี่ยวกับความเป็นความตายของชาติ ความสงบสุขของสังคม ความก้าวหน้าหรือล่าหลังทางเศรษฐกิจ และในแต่ละปัญหาเหล่านี้จะมีทางออกหลายทาง ผู้นำจะต้องเป็นผู้ตัดสินใจเลือกเอาทางใดทางหนึ่ง คือผู้นำจะต้องเป็นคนกล้าตัดสินใจอย่างมีหลักเกณฑ์ และที่สำคัญจะต้องกล้ารับผิดชอบต่อผลที่ตามมา

7. สถิติปัญญาความรอบรู้ ผู้นำควรเป็นผู้มีสถิติปัญญาเฉลียวฉลาด รอบรู้ในเรื่องราวต่างๆ กว่าคนสามัญทั่วไป เขาวินิจฉัย ความรอบรู้เป็นสิ่งสำคัญ ผู้นำที่มีเขาวินิจฉัยควรรอบรู้จะได้เปรียบในหลายๆ ด้าน เขาจะเป็นคนที่คล่องและเก่งรอบตัว สามารถตัดสินใจปัญหาได้อย่างแยบยล ผู้เป็นผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่มองเห็นปัญหาได้ดีและจะต้องแสดงความสามารถของเขาด้วยความมั่นใจในตนเอง และ Ordway Tead กล่าวว่าคุณสมบัติที่นำไปด้วยกันได้กับสถิติปัญญาความรอบรู้ ก็คือ การมีจินตนาการ สามารถสร้างแผนหรือแนวทางปฏิบัติขึ้นล่วงหน้าได้

8. ครุฑที่ดี ผู้นำจะต้องเป็นครุฑที่ดี เพราะในฐานะผู้นำเขาจะต้องสามารถชี้แนวทางที่ควรจะทำในเหตุผลหรือความจำเป็นที่จะต้องแก้ไขและสามารถอธิบายวิธีการ จุดมุ่งหมาย เหตุผลในการดำเนินการได้

9. ศรัทธาและความเชื่อมั่น ในการบริหารประเทศ ผู้ที่ทำหน้าที่บริหารบ้านเมืองจะต้องสร้างศรัทธาและความเชื่อมั่นให้แก่คนอื่น ๆ ซึ่งการที่จะสร้างศรัทธาดังกล่าวได้ ผู้นำที่ดีเองก็ควรจะต้องมีความศรัทธาและความเชื่อมั่นต่อตัวเอง และผู้นำที่ดีจะต้องไม่ทอดทิ้งเมื่อดูเหมือนว่า

เขากำลังจะสูญเสียทุกสิ่งทุกอย่าง เขาจะต้องยืนหยัดต่อสู้อย่างทรหด เมื่อดูเหมือนว่าผู้ที่
เป็นบริวารจะทอดทิ้งหรือทรยศต่อเขาไปแทบหมดแล้ว

10. ทักษะในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นพิเศษ ผู้นำแต่ละคนไม่สามารถจะมีทักษะหรือ
ความรู้ความเข้าใจในทุกด้านได้ แต่อย่างไรก็ตามจะเป็นการดีถ้าผู้นำมีความรู้ความชำนาญ
หรือที่เรียกว่าทักษะด้านใดด้านหนึ่งเป็นพิเศษ เพราะจะทำให้เขาตัดสินใจในเรื่องที่เขา
รู้ได้เป็นพิเศษ เช่น เซอร์วินสตัน เชอร์ชิล เรียนมาทางทหารโดยตรง มีประสบการณ์ในสมรภูมิรบ
จริงๆ หลายครั้งช่วยให้เขาเป็นผู้นำที่ดีเมื่อประเทศอังกฤษเข้าสู่สงคราม หรือ พลเอกชาติชาย
ชูนะหวัด มีประสบการณ์ด้านต่างประเทศมานานคือ เคยเป็นเอกอัครราชทูตไทยหลายประเทศ
เคยเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศมาก่อน จึงช่วยให้ท่านประสบผลสำเร็จอย่างมาก
ในด้านการระหว่างประเทศ ในช่วงที่ท่านเป็นนายกรัฐมนตรี

ผู้ปกครองหรือผู้นำที่ดีในทัศนะของ Machiavelli

Machiavelli ⁴³ มีความเห็นว่าการที่ผู้นำจะสามารถก้าวเข้าสู่อำนาจและสามารถ
รักษาอำนาจทางการเมืองของตนไว้ได้นั้น จำเป็นต้องมีความสามารถในการบังคับพลิกแพลง
สถานการณ์ต่างๆ ให้เป็นประโยชน์แก่ตนได้ ซึ่งผู้นำจะต้องมีคุณสมบัติพื้นฐานที่สำคัญ เช่น
ความสามารถเฉพาะตัว มีกำลังอำนาจและอำนาจหน้าที่ของตนเองโดยที่คุณสมบัติเหล่านั้น
จะต้องประกอบด้วยความสามารถรอบคอบ อีกทั้งสามารถคาดเดาเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต
โดยศึกษาและเปรียบเทียบจากเหตุการณ์ในอดีต ซึ่งจะต้องมุ่งพิจารณาสิ่งที่เกิดขึ้นจริง
แทนการคาดคิดถึงสิ่งที่ควรจะเกิดขึ้น ตลอดจนสามารถจะตัดสินใจได้ลุล่วงตามสถานการณ์ที่
เกิดขึ้น และ ⁴⁴

1. อย่าใช้จินตนาการมากเกินไป จนลืมนึกถึงโลกของความเป็นจริง เพราะชีวิต
มนุษย์ในความเป็นจริงนั้นห่างไกลจากชีวิตในอุดมคติมากนัก ผู้นำที่ไม่นึกถึงโลกของ
ความเป็นจริงเป็นที่ตั้ง จะพบกับความพินาศ

2. ผู้นำจะต้องไม่ให้คนทั่วไป ร่ำลือถึงความชั่วร้ายในแบบต่างๆ เกี่ยวกับตัวเขา

⁴³ Niccolo Machiavelli, The Prince and The Discourses (New York : The
Modern Library (n.d.)) , p.56-57,216-218.

⁴⁴ ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์ ผู้นำทางการเมือง : แนววิเคราะห์และกรณีศึกษา (กรุงเทพฯ :
วัชรินทร์การพิมพ์ , 2537) , หน้า63-71.

นอกเสียจากว่าความรำลือถึงความชั่วร้ายของเขานั้นเกิดจากความจำเป็นที่เขาต้องทำไม่ดี เพื่อรักษาอาณาจักรของเขาไว้

3. อย่าทำตนเป็นคนใจกว้างฟุ่มเฟือย เพราะถ้าใช้ทรัพย์สินของตนก็จะจนลงเรื่อยๆ ถ้าไม่ใช้ทรัพย์สินของตนก็ต้องไปรีดมาจากผู้อยู่ใต้ปกครอง ซึ่งทำให้เกิดความเกลียดชังจากราษฎรได้

4. ผู้นำจะต้องเป็นคนมีเมตตาธรรม แต่จะต้องไม่ใช่เมตตาธรรมนั้นอย่างผิด ๆ บางครั้งจะต้องโหดร้าย ถ้าความโหดร้ายนั้นสามารถรักษาความสามัคคีในหมู่ประชาชนและรักษาความจงรักภักดีของประชาชนไว้ได้

5. ผู้นำควรจะให้ผู้ตามทั้งรักและกลัวผู้นำ โดยทั่วไปแล้วคนกลัวที่จะทำให้คนที่เขารักขุ่นเคืองมากกว่า การที่จะทำให้คนที่เขากลัวขุ่นเคือง คนกลัวเพราะเกรงการลงโทษ ซึ่งเป็นความรู้สึกที่ยินยอมอยู่ยาวนาน แต่ควรทำให้กลัวเท่านั้น อย่าทำให้เกลียดด้วย ผู้นำจึงต้องทำให้คนกลัวโดยไม่เกลียดชัง

6. ผู้นำต้องรู้จักใช้ทั้งกฎหมายและใช้กำลัง กฎหมายนั้นเป็นเรื่องของมนุษย์แต่การใช้กำลังเป็นเรื่องของสัตว์ แต่การใช้กฎหมายอย่างเดียวบางครั้งก็ไม่พอ จึงอาจจะต้องใช้วิธีการของสัตว์บ้าง คือการใช้กำลัง ผู้นำที่เรียนรู้พฤติกรรมเยี่ยงสัตว์นั้น ควรจะเป็นทั้งสิงโตและสุนัขจิ้งจอก เพราะสิงโตนั้นไม่อาจป้องกันตนเองจากแร้วได้ ส่วนสุนัขจิ้งจอกไม่สามารถป้องกันตนเองจากสุนัขป่าได้ เพราะฉะนั้นผู้นำที่ดีจึงควรจะเป็นทั้งสุนัขจิ้งจอก ซึ่งสามารถหลบหลีกแร้วหรือกับดักได้ กับทั้งเป็นสิงโตเพราะสามารถขบไล่สุนัขป่าได้

7. ผู้นำควรมีจุดหมายในการรักษาความคงอยู่ของรัฐเป็นสำคัญ และวิธีการใดที่นำไปถึงจุดหมายนี้ได้ก็ยอมเป็นวิธีที่มีความชอบธรรม

8. ผู้นำจะต้องกระทำการที่ทำให้คนในปกครองรู้สึกว่าการกระทำของผู้นำนั้นยิ่งใหญ่เสียสละ มีความสำคัญกับคนทั้งปวง และในการปกครองก็จะต้องเป็นลักษณะที่ว่าตัดสินใจแล้วคำไหนต้องเป็นคำนั้น ไม่เปลี่ยนแปลง

9. ผู้นำต้องแสดงตนเป็นคนรักคุณธรรม ยกย่องคนที่มีคุณภาพ ความสามารถ และจะต้องสนับสนุนให้คนในปกครองแสดงความรู้ความสามารถ

ผู้ปกครองที่เป็นผู้นำทางการเมือง ย่อมมีหน้าที่ที่จะทำให้ประเทศชาติ ทำหน้าที่อันจำเป็นและควรทำ จนสามารถบรรลุวัตถุประสงค์สำคัญของประเทศชาติได้ ซึ่งวัตถุประสงค์ที่สำคัญของประเทศชาตินั้นโดยทั่วไปก็คือ การสร้างและธำรงไว้ซึ่งความเป็นระเบียบเรียบร้อย สร้างและธำรงไว้ซึ่งสวัสดิภาพ และสวัสดิการของประชาราษฎร์ อันเป็นการสร้างความสุข

ความเจริญให้แก่ประเทศชาติและประชาชน⁴⁵ คุณภาพของผู้นำทางการเมืองจึงมีความสำคัญยิ่ง คือ “ผู้นำเป็นอย่างไร ผู้ติดตามก็จะเป็นอย่างนั้น” จากกระบวนการเลือกตั้งในระบบประชาธิปไตย นักการเมืองในฐานะผู้นำทางการเมืองหรือตัวแทน ประชาชนจะสะท้อนลักษณะของประชาชนกลุ่มที่เลือกเขาขึ้นมา ผู้นำทางการเมืองเป็นผู้นำทิศทางให้กับประชาชน หากสังคมได้ผู้นำที่ไม่ได้เป็นแบบอย่าง หรือที่ไม่ได้มาจากกระบวนการเลือกตั้งที่ถูกต้อง หรือการมีผู้นำที่มีคุณสมบัติไม่เหมาะสมก็จะพาคนทั้งประเทศดำเนินไปในแนวทางที่ไม่ถูกต้องได้

วิสุทธ์ โพร้แท่น ได้กล่าวถึงการเป็นผู้นำที่มีคุณภาพ ฟังประสงค์ไว้เป็น 2 ประเด็น คือคุณภาพแห่งจิตใจ และคุณภาพในความสามารถ ดังนี้⁴⁶

1. คุณภาพแห่งจิตใจ ผู้นำทางการเมืองควรมีจริยธรรมประจำใจ

1.1 การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนและพวกพ้อง ที่จริงแล้วจริยธรรมข้อนี้เป็นจริยธรรมของมนุษย์ทุกคนที่อยู่ในสังคมและต้องการเห็นความสงบสุขและความเจริญรุ่งเรืองของสังคม แต่เนื่องจากผู้นำเป็นผู้ที่มีอำนาจ (authority) มากในสังคม และมีส่วนในการนำสังคมไปสู่ความดีขึ้นหรือเลวลง ผู้นำจึงควรมีจริยธรรมข้อนี้มากกว่าคนธรรมดา อริสโตเติลกล่าวว่า “ถ้าการปกครองนั้นไม่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมแล้วไซ้การปกครองนั้นย่อมเลวแต่สถานเดียว”

1.2 การมีศีลธรรมประจำใจ ผู้นำทางการเมืองจะต้องกระทำตนไม่เป็นผู้ประพฤติเหลวแหลก โดยมาตรฐานของความประพฤติที่ยอมรับกันโดยทั่วไป เช่นไม่เป็นคนโกหกพกลม หน้าไหว้หลังหลอก กลับกลอกคำพูด วันนีพูดอย่างพรุ่งนี้พูดอย่าง และต้องมีความจริงใจทั้งในคำพูดและการกระทำของตน

1.3 การมีความรับผิดชอบ ผู้นำจะต้องยอมรับในความผูกพันในหน้าที่ของตนหรือที่ตนสั่ง ถ้าหากเกิดความผิดพลาดก็พร้อมที่จะรับผิดชอบและรับผิดชอบการแก้ไขโดยเร็ว หากความผิดพลาดนั้นมากมายมหาศาล ผู้นำก็พร้อมที่จะพิจารณาตนเองหลีกเลี่ยงให้ผู้อื่นได้เข้ามาดำรงตำแหน่งแทนตน โดยกระบวนการตามกฎหมายเกณฑ์ของสังคมอย่างสันติวิธี

1.4 การเคารพกติกาของสังคม ทุกสังคมต้องมีกติกากำหนดขอบเขตว่าคนในสังคมจะทำได้บ้างและทำสิ่งใดไม่ได้บ้าง กติกาที่สำคัญที่สุดของทุกสังคมคือกฎหมายบ้านเมือง

⁴⁵ G.A. Jacobson and M.T. Lipman, Political Science (New York : Barnes & Noble , 1970) ,p.15.

⁴⁶ วิสุทธ์ โพร้แท่น , ผู้ปกครองที่ฟังประสงค์ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ,2524) ,หน้า 20-30.

ผู้นำแม้จะมีอำนาจมากก็ไม่อาจที่จะอยู่เหนือกฎหมายของบ้านเมืองได้ และจำเป็นต้องเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ประชาชน ในการแสดงให้เห็นว่าตนนั้นมีความระมัดระวังในการกระทำของตนที่จะไม่ละเมิดกฎหมาย และพร้อมที่จะเคารพกฎหมายอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะการสร้างระเบียบวินัยทางการเมือง (political order) ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นในการพัฒนาทางการเมืองและพัฒนาประเทศ สังคมใดระเบียบวินัยหย่อนยาน อำนาจหน้าที่ (authority) ของรัฐบาลจะระส่ำระสาย ประสิทธิภาพในทางปฏิบัติงานลดทอนลง ความชอบธรรมของรัฐบาล และผู้นำก็เสื่อมลงด้วย ในที่สุดความเสื่อมทรามทางการเมือง (political decay) ก็จะครอบงำสังคมนั้น⁴⁷

1.5 ผู้นำทางการเมืองต้องมีความยุติธรรม ความยุติธรรมโดยปกติเป็นเรื่องของการเปรียบเทียบถึงการได้เปรียบเสียเปรียบในหมู่ชน จากผลของการจัดสรรทรัพยากรของสังคม ในฐานะที่ผู้นำทางการเมืองเป็นผู้มีอำนาจในการจัดสรรทรัพยากรที่สำคัญและจำเป็น จึงต้องใช้อำนาจด้วยความเที่ยงธรรมตามกฎหมายและระเบียบแบบแผน และตามหลักเหตุผลในการที่จะสั่งการใดๆ ด้วยความไม่ลำเอียง ด้วยความชอบหรือไม่ชอบส่วนตัว

1.6 ผู้นำทางการเมืองต้องมีความซื่อสัตย์ สุจริต ความซื่อสัตย์สุจริตที่สำคัญคือจะต้องไม่คดโกง “ฉ้อราษฎร์บังหลวง” หรือคอร์รัปชัน หรือการกระทำโดยเจตนาหรือโดยประมาท เลินเล่อใดๆ ที่มุ่งส่งเสริมการฉ้อราษฎร์บังหลวงโดยผู้อื่น

2. คุณภาพในความสามารถ คุณภาพในความสามารถของผู้นำทางการเมือง ประกอบด้วยลักษณะต่อไปนี้

2.1 เป็นผู้ที่มีความฉลาดในการคิด อ่าน กล่าวคือจะต้องรอบรู้ในกิจการของบ้านเมือง อันเป็นพื้นฐานในด้านสำคัญๆ ที่กระทบกับเสถียรภาพของรัฐ ของรัฐบาล และ สวัสดิภาพของประชาชน เช่นผู้นำจะต้องมีความรู้พื้นฐานในเรื่องหลักกฎหมาย หลักรัฐศาสตร์ หลักเศรษฐกิจ หลักการศึกษา และวัฒนธรรมและหลักการทหาร โดยไม่จำเป็นต้องมีความรู้ลึกซึ้งในทุกเรื่องเหล่านี้ แต่จะต้องรู้เพื่อใช้ความคิดพิจารณาได้

2.2 เป็นผู้รู้ระเบียบแบบแผน ในการปฏิบัติงานพอสมควร ในการบริหารประเทศนั้น จำต้องปฏิบัติตามกฎหมายและระเบียบแบบแผนที่วางไว้ จึงต้องเรียนรู้ และทำความเข้าใจในระเบียบ กฎหมายและกฎเกณฑ์ต่างๆ ตลอดจนรู้และเข้าใจถึงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับกระบวนการ และกลไกในการบริหารงานของกระทรวง ทบวง กรม ซึ่งในประเด็นนี้ มิได้หมายความว่าต้องรู้รายละเอียดของการทำงานราชการไปทุกขั้นตอน แต่หมายถึงจะต้องรู้หลักการของการปฏิบัติตามกฎหมายและระเบียบแบบแผนพอสมควร

⁴⁷ Samuel P. Huntington, Political Order in Changing Societies.4th printing (New Haven : Yale University Press,1970)

2.3 เป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจ บทบาทและหน้าที่ของตนในฐานะเป็นผู้นำของประเทศจะต้องรู้ว่าตนมีหน้าที่สำคัญอะไรบ้างตลอดจนเข้าใจถึงบทบาทหน้าที่เหล่านั้น รวมทั้งขอบเขตแห่งอำนาจหน้าที่ด้วย การรู้และเข้าใจในบทบาทและขอบเขตแห่งอำนาจหน้าที่นี้จะทำให้ดำเนินการปกครองด้วยความพอเหมาะ ไม่มีความรับผิดชอบหรือตวันการกระทำหน้าที่ที่ควรทำ หรือกระทำนอกเหนืออำนาจหน้าที่อันอาจก่อให้เกิดความเสียหายแก่ประชาชนและประเทศชาติ

2.4 เป็นผู้ที่กำลังตัดสินใจในการดำเนินการปกครองและการบริหารของตน ไม่ทำตนโลเลหรือนิ่งเฉย ดูภาวะการณ์ประเภท "wait and see" แต่อย่างเดียว อันจะทำให้เกิดผลเสียต่อกระบวนการปกครองและการบริหารและจะต้องเป็นคนที่มีความเชื่อมั่นในตัวเองอยู่ในระดับสูง เนื่องจากผู้นำทางการเมืองที่ขาดความเชื่อมั่นในตนเองย่อมปกครองประเทศให้ได้รับผลสำเร็จโดยยาก และการที่คนเราจะมีความเชื่อมั่นในตนเองได้ก็คือคนที่รู้เรื่องในสิ่งที่ตนทำอยู่ และมั่นใจในความสามารถที่ตนมีหรือสร้างขึ้น

2.5 เป็นผู้ที่ต้องมีความสามารถในการปรับตัว (adaptability) คือ รู้ว่าเมื่อใดควรทำอย่างไรในการวางตัวและในการแก้ไขปัญหา เป็นผู้รู้สถานการณ์ที่สามารถจะปรับตัวเองได้โดยไม่ต้องเสียบุคลิกภาพที่สำคัญของตน และไม่เสียความเชื่อมั่นในอุดมการณ์ของสังคมของตน การปรับตัวที่สำคัญได้แก่ การปรับตัวที่สามารถเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงทั้งภายในประเทศและภายนอกประเทศ ไม่ว่าจะเป็ความเปลี่ยนแปลงในด้านใดโดยเฉพาะความเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้องเนื่องด้วยทัศนคติ และความต้องการของคนในประเทศ

การรู้จักปรับตัวนั้นย่อมสามารถสร้างเสถียรภาพทางการเมือง (political stability) ได้ เพราะเสถียรภาพทางการเมือง จะสถาปนาขึ้น นมาได้ ก็ ต่อเมื่อได้ มี การตระหนักถึง การเปลี่ยนแปลงที่มี จุดมุ่งหมายและมีความสำคัญต่อสังคม อันเป็นการสนองตอบต่อ ความต้องการของสังคม (social needs)

ลักษณะของการเป็นผู้นำต้องมีทรัพยากรและรู้จักใช้ทรัพยากร Robert A. Dahl กล่าวไว้ว่าการที่คนมีอำนาจและอิทธิพลทางการเมืองไม่เท่ากันเนื่องจากเหตุ 3 ประการคือ ⁴⁸

1. การมีทรัพยากรไม่เท่ากัน (inequalities in resources)
2. การมีความสามารถหรือทักษะที่แตกต่างกัน (differences in skills)

⁴⁸ Robert A. Dahl Modern Political Analysis 3rd ed. (New Delhi : Prentice-Hall of India, 1977.) ,p.110.

3. ความแตกต่างในแรงจูงใจที่จะใช้ทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อให้ได้มาซึ่งอิทธิพล (differences incentives to resources for gaining influence)

ทรัพยากรจึงเป็นปัจจัยสำคัญอันหนึ่งของผู้นำ ซึ่งนอกจากจะมีความชอบธรรม และความสามารถแล้ว จำเป็นต้องเป็นผู้ที่มีทรัพยากรที่จำเป็นอย่างพอเพียง และรู้จักใช้ทรัพยากรนั้นให้เป็นประโยชน์

1. ทรัพยากรที่เป็นวัตถุ (material resources) ได้แก่ฐานะความเป็นอยู่ส่วนตัวที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ เนื่องจากภาระหน้าที่ของผู้นำทางการเมือง เป็นภาระหน้าที่ ที่ต้องรับผิดชอบต่อส่วนรวม คือประเทศชาติทั้งหมด คนที่จะรับผิดชอบต่อส่วนรวมได้ ควรจะเป็นผู้ที่สามารถรับผิดชอบในส่วนตนคือในตนเองและครอบครัวให้ได้เสียก่อน

2. ทรัพยากรมนุษย์ (human resources) ซึ่งหมายความว่าผู้นำทางการเมืองจะต้องมีผู้ร่วมงานและผู้ปฏิบัติตามนโยบาย ตลอดจนการสั่งการที่พอเพียงและมีคุณภาพ คณะทำงานไม่ควรมีเกินความจำเป็นเพราะจะทำให้เสียเงินค่าตอบแทนมากเกินไปโดยใช้เหตุ และอาจทำให้มีการแบ่งงานกันทำหรือทำงานซ้ำซ้อนกันอันเป็นการไม่ประหยัดทรัพยากร และบุคคลเหล่านี้จะต้องมีคุณภาพ มีจริยธรรมและความสามารถ

ถ้าจะกล่าวไปแล้ว ความสุข ความทุกข์ ของประชาชนพลเมืองของแต่ละประเทศนั้นมีส่วนสัมพันธ์ใกล้ชิดกับผู้นำทางการเมือง หรือคณะผู้ปกครองของตน คือขึ้นอยู่กับ การตัดสินใจ ความคิดริเริ่ม การวินิจฉัยสั่งการ หรือการปกครองถำนักการเมืองคนใดที่ได้เข้ามา ถ้าเป็นการปกครองโดยมุ่งที่จะพัฒนาประเทศชาติเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนโดยส่วนรวม ได้มาก โดยกว้างขวางและอย่างทั่วหน้า จุดมุ่งหมายของประชาชนที่ต้องการมีชีวิตที่ดีก็จะบรรลุได้ แต่ถ้าทำการปกครองโดยเพิกเฉยละเลยต่อประโยชน์สุขของประชาชน เข้าทำนอง “บ้านเมืองเจริญ ราษฎรก็ทุกข์ บ้านเมืองวิบัติ ราษฎรก็ทุกข์” เช่นนี้แล้ว การดำรงอยู่ของประชาชนก็จะไร้ความหมาย ⁴⁹

จากการศึกษาในขอบเขตคุณลักษณะของผู้นำทางการเมืองไทยที่พึงประสงค์ ซึ่งกำหนดขึ้นจากความสามารถเอื้อประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชน แล้วผู้นำทางการเมืองไทยจำเป็นต้องมีคุณสมบัติด้านต่าง ๆ ดังนี้ ⁵⁰

⁴⁹ วิสุทธิ์ โปธิ์แท่น , ผู้ปกครองที่พึงประสงค์ , หน้า 31-34.

⁵⁰ เกียรติศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, อนาคตผู้นำทางการเมืองไทยในสองศตวรรษหน้า,

1. ผู้นำทางการเมืองที่มีคุณภาพ ผู้นำต้องเป็นบุคคลที่มีคุณภาพสูง นอกจากจะมีคุณวุฒิที่จะเป็นประโยชน์ต่อการบริหารประเทศชาติ ผู้นำยังต้องเป็นผู้มีความสามารถ ความเก่งกาจ ฉลาดรอบรู้ ที่สำคัญจะต้องเป็นนักบริหารที่มีความสามารถ สามารถบริหารจัดการได้อย่างดีเลิศใน 3 ด้านคือ บริหารงาน บริหารคน บริหารเศรษฐกิจ คือสามารถบริหารได้อย่างรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ และจะต้องเป็นคนที่ชอบเรียนรู้ มีลักษณะเป็นนักเรียนตลอดชีวิต ไม่ปฏิเสธสิ่งใหม่ ไม่มีแนวความคิดแบบอนุรักษ์นิยม โดยเอาตนเองเป็นศูนย์กลาง แต่เปิดใจพัฒนาตนเองให้ก้าวทันโลกตลอดเวลา รวมทั้งจะต้องมีประสบการณ์ ทำงานด้านการบริหารมาแล้วเป็นอย่างดี สอดคล้องเหมาะสมกับการเข้ามาดำรงตำแหน่งผู้บริหารประเทศ

2. ผู้นำทางการเมืองที่เป็นผู้มีความประนีประนอมทำงานเพื่อส่วนรวมด้วยความเสียสละ ผู้นำต้องทำทุกสิ่งโดยเห็นแก่ส่วนรวมเป็นหลัก ไม่เห็นแก่ส่วนตัว พวกพ้อง ไม่ทำหน้าที่เพื่อหาผลประโยชน์ส่วนตัว และต้องไม่ประนีประนอมกระทำตามพลังกลุ่ม หากเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง หรือผลร้ายต่อประเทศชาติ ผู้นำเช่นนี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อได้ตำแหน่งทางการเมืองแล้วยอมต้องหาโอกาสถอนทุนคืนโดยการหาประโยชน์ส่วนตัวขณะดำรงตำแหน่ง เป็นเหตุให้ผู้นำเหล่านั้นไม่สามารถเสียสละหรือมีอุดมการณ์ เพื่อมวลชนเป็นหลักได้

3. ผู้นำทางการเมืองที่เป็นผู้มีวิสัยทัศน์กว้างไกล คนในประเทศจะมีความสุขมากยิ่งขึ้นหากได้ผู้นำที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล และมีความตื่นตระหนก น้อยลงเมื่อต้องเผชิญสถานการณ์เฉพาะหน้า ผู้นำที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกลจะเป็นที่น่าเชื่อถือของคนที่ต้องตาม และคนที่ติดต่อสัมพันธ์ด้วย ผู้คนจะอยากฟังความคิดเห็นและมุมมองของเขาเพื่อจะได้ทิศทางที่เป็นประโยชน์ ผู้นำทางการเมืองจึงจำเป็นต้องเป็นคนที่มีความวิสัยทัศน์มองอนาคต เป็นคนที่มีความคิดริเริ่ม ไม่มองอะไรแคบๆ ไม่เป็นคนคิดสั้น คิดสั้นๆ ไม่ละเอียดยรอบคอบ และต้องเป็นผู้ที่มีใจเปิดกว้าง ในการรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เป็นคนมีเหตุผล เป็นคนที่ทันสมัย มีลักษณะของความเป็นสากล สามารถติดต่อสร้างความสัมพันธ์อันดีกับนานาประเทศได้

4. ผู้นำทางการเมืองที่มีคุณลักษณะที่ดี ผู้นำต้องมีลักษณะพื้นฐานของการดำเนินชีวิตแบบเสมอต้นเสมอปลาย ก่อนเข้ามาดำรงตำแหน่งเป็นอย่างไร เมื่อได้รับตำแหน่งแล้วก็ต้องเป็นเช่นนั้นไม่ได้เป็นการเสแสร้ง คุณลักษณะชีวิตที่ควรมีได้แก่ ต้องมีความเมตตา มีความกรุณาต่อประชาชนผู้ทุกข์ร้อน คนด้อยโอกาสในสังคม และชนกลุ่มน้อยในประเทศมีความมุ่งมั่นที่จะยกระดับในเรื่องของสิทธิมนุษยชนให้ทุกคนอยู่ร่วมกันด้วยความเสมอภาค และต้องเรียนรู้ที่จะให้อภัย มีความมั่นคงในอารมณ์ รู้จักอดกลั้นและรักษาจิตสำนึกให้ถูกต้อง และชอบธรรมอยู่เสมอ ไม่มีนิสัยเป็นนักเลงหัวไม้ ไม่ใช่อำนาจหรืออิทธิพลข่มขู่บังคับผู้ที่ด้อยกว่า นอกจากนี้จะต้องมีความสุขภาพ อ่อนน้อม ไม่ถือตัว มีความขยันขันแข็ง เป็นคนกล้าหาญ กล้ารับผิดชอบ กล้าตัดสินใจ กล้ายอมรับผิด ไม่โยนความผิดให้ผู้อื่นต้องเป็นผู้ที่แสดงตัวรับผิดชอบอยู่เสมอ

5. ผู้นำทางการเมืองที่มีคุณประวัติ ผู้นำทางการเมืองจะต้องมีประวัติดี มีการดำเนินชีวิตตั้งแต่อดีตที่โปร่งใส ทั้งในชีวิตหน้าที่การทำงานและชีวิตส่วนตัว จะต้องเป็นผู้ที่มีความหวังดีต่อสาธารณชน และต้องมีชีวิตครอบครัวเป็นแบบอย่าง ชีวิตครอบครัวจะเป็นภาพสะท้อนว่า หากผู้นำประเทศยังไม่สามารถบริหารครอบครัวซึ่งเป็นสถาบันที่เล็กที่สุดในสังคมได้ เมื่อดำรงตำแหน่งทางการเมืองเขาจะสามารถบริหารประเทศให้ดีได้อย่างไร ผู้นำนี้จะต้องเป็นผู้ที่ประกอบแต่สัมมาอาชีพมาตลอด ไม่มีประวัติทางทุจริต ไม่มีประวัติในการดำเนินธุรกิจที่สังคมไม่ยอมรับ ไม่มีประวัติการเป็นนักเลงเจ้าพ่อ ไม่มีกิจการที่เกี่ยวข้องกับการพนัน หรือธุรกิจที่สร้างปัญหาสังคมมาก่อน เพราะผู้นำทางการเมืองไม่เพียงแต่ต้องได้รับการยอมรับจากประชาชน ในพื้นที่เท่านั้นแต่ยังต้องได้รับการยอมรับจากนานาประเทศในโลกด้วย

6. ผู้นำทางการเมืองที่มีคุณวาจา คุณกริยา ผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่มีวาทศิลป์ มีคำพูดที่สุภาพ มีเหตุมีผล รักษาคำพูดไว้ให้มั่นคง ไม่โกหก ไม่กลับลอก ไม่ปลิ้นปล้อน ต้องไม่เป็นคนที่ชอบด่าต่อว่าผู้อื่น ต้องไม่พูดให้ร้ายโจมตี และที่สำคัญต้องสามารถพูดจาสื่อสารได้ดีกับบุคคลในทุกๆ ระดับของสังคมทั้งในประเทศและต่างประเทศได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังต้องประกอบไปด้วยคุณกริยา คือต้องเป็นผู้ที่สง่างาม มีมนุษยสัมพันธ์ดี เป็นผู้ที่ยุติธรรม วางตัวได้อย่างเหมาะสม สามารถเข้ากับคนทุกประเภท ทุกระดับได้ และเป็นตัวแทนของประเทศได้เป็นอย่างดีในการก้าวสู่เวทีโลก

7. ผู้นำทางการเมืองที่มีคุณธรรม จริยธรรม จะต้องเป็นคนที่มีความซื่อสัตย์ จะต้องมีคุณธรรม ไม่เป็นคนลำเอียง เป็นผู้ที่มีจริยธรรม มีความซื่อสัตย์ จริงใจต่อประเทศชาติและประชาชน เป็นผู้ที่รักษาคำพูด และเป็นผู้ที่มีสติในการพินิจพิเคราะห์เรื่องราวต่างๆ อย่างละเอียดรอบคอบ ไม่ใช้อารมณ์ในการตัดสินใจ ต้องเป็นผู้ที่มีอุดมการณ์ มีหลักการในการดำเนินชีวิตส่วนตัวและในการบริหารประเทศ

คุณธรรมและจริยธรรมของผู้นำทางการเมืองนับเป็นคุณสมบัติที่เด่น และเป็นคุณค่าต่อประเทศชาติมากที่สุด หากผู้นำทางการเมืองขาดคุณธรรมและจริยธรรมแม้เก่งกาจ มีการศึกษาสูงก็ไม่สามารถนำพาประเทศไปสู่ความไพบูลย์ได้

8. ผู้นำทางการเมืองที่มีความเข้มแข็งเด็ดเดี่ยวและกล้าหาญ ขณะเดียวกันรู้จักผ่อนหนักผ่อนเบา แม้ว่าสังคมในปัจจุบัน ไม่ได้เป็นยุคที่ต้องทำศึกสงครามอย่างในอดีต แต่ผู้นำที่มีคุณสมบัติเข้มแข็งและกล้าหาญยังคงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งเพราะหน้าที่ของการเป็นผู้นำนั้นคือ นำทิศทางคน จำนวนมากสู่เป้าหมายเดียวกันได้ จึงเป็นสิ่งหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่ผู้นำจะต้องเข้มแข็งเด็ดเดี่ยวและกล้าหาญ ความเข้มแข็งเด็ดเดี่ยวกล้าหาญของผู้นำจะแสดงออกในลักษณะของการกล้าตัดสินใจ และมีความเข้มแข็งในการรับแรงกดดันจากรอบด้าน แรงกดดันจากเสียงวิพากษ์วิจารณ์ ผู้นำต้องยืนหยัดต่อการตัดสินใจ ถ้าการตัดสินใจนั้นถูกต้องและเป็นประโยชน์ต่อคนส่วนรวมและประเทศชาติ ขณะเดียวกันก็ต้องรู้จักผ่อนหนักผ่อนเบา เพราะใน

ความเข้มแข็งเด็ดเดี้ยวที่ง่ายต่อการนำไปสู่ความเผด็จการ ผู้นำจึงต้องรู้จักใช้อำนาจอย่างชอบธรรม

9. ผู้นำทางการเมืองต้องมีทีมงานที่สามารถ ในยุคสารสนเทศและเทคโนโลยีระดับสูง ข่าวสารข้อมูลต่างเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ เทคโนโลยีต่างๆ มีการพัฒนาและเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็วจนไม่สามารถเรียนรู้ได้ครบถ้วนทันเวลา บุคคลที่ไม่หมั่นติดตามข้อมูลข่าวสารและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี จะเป็นคนล้าสมัยในเวลาอันสั้น นอกจากนี้สังคมมีความซับซ้อนขึ้น ดังนั้นไม่มีผู้นำคนใดสามารถมีความรู้ความสามารถในทุกๆด้านอย่างครบถ้วนได้ จึงจำเป็นต้องอาศัยทีมงานในการช่วยกันทำงาน ทำการวิจัยเก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล เพื่อสามารถนำไปกำหนดเป็นนโยบายปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม หรือแม้ว่าผู้นำจะมีความรู้ความสามารถมีศักยภาพและประสิทธิภาพในการทำงานสูง แต่การทำงานเพียงคนเดียวจะทำได้จำกัด เพราะมีเวลาจำกัด จึงจำเป็นต้องมีคนมาช่วยทำงาน ผู้นำไม่เพียงต้องมีความรู้ความสามารถโดยส่วนตัวเท่านั้น แต่ยังต้องสามารถสอนและพัฒนาคนได้ สร้างทีมงานที่ดีได้ และสอนให้ทีมงานสร้างทีมงานที่ดีต่อไปด้วย

10. ผู้นำทางการเมืองที่มีอุดมการณ์ประชาธิปไตย ผู้นำต้องเป็นผู้ที่มีอุดมการณ์ทางการเมืองในแนวทางประชาธิปไตย ไม่ใช่เป็นผู้นำทางการเมืองในลักษณะของสังคมนิยม ผู้นำที่มีลักษณะของความเป็นประชาธิปไตยจะเป็นประโยชน์ต่อประเทศในอนาคตเป็นคุณสมบัติที่ช่วยให้คนในประเทศมีความเข้าใจในระบอบประชาธิปไตยได้ดียิ่งขึ้นเนื่องจากเห็นแบบอย่าง รวมทั้งการที่ผู้นำทางการเมืองของประเทศยึดมั่นตามวิถีประชาธิปไตยจะช่วยให้ประเทศได้รับการยอมรับมากยิ่งขึ้นตามกระแสโลกที่ประชาธิปไตยจะแบ่งบานขึ้นเรื่อยๆ อันจะส่งผลดีต่อประเทศทั้งในด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและในด้านการค้าการลงทุน

ความเป็นผู้นำทางการเมืองของนักการเมืองไทย

ระบอบประชาธิปไตยที่นำมาใช้ในการปกครองประเทศไทย นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 จนถึงปัจจุบันนี้ยังเป็นประเด็นที่ถกเถียงกันอย่างหาข้อยุติไม่ได้ว่าเป็นระบบที่ดีหรือไม่ ในขณะที่บางประเทศเชื่อว่าถ้าระบบดีแล้ว ผู้บริหารจะติดตามไปด้วยแต่วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยเป็นไปในลักษณะที่ตรงกันข้ามคือ เชื่อถือตัวบุคคลมากกว่าระบบ เนื่องจากสังคมไทยเป็นสังคมแบบเกษตรกรรม ประเทศไทย จึงมีลักษณะเด่นแบบสังคมเกษตรกรรมทั้งหลายคือการถือหลักประเพณีเก่าๆ เป็นหลักในการดำเนินชีวิต ไม่มีกฎเกณฑ์และระเบียบของสังคมที่แน่นอน และการอาศัยสัมพันธ์ภาพช่วยเหลือกันในลักษณะส่วนตัว หรืออาศัยสัมพันธ์ภาพแบบเครือญาติหรือเพื่อนฝูงใกล้ชิด เป็นเครื่องกำหนดความสนิทสนมและไว้วางใจกัน ประกอบกับค่านิยมที่

ยึดมั่นในความซื่อสัตย์ จงรักภักดี กตัญญูและเคารพยกย่องให้มีผู้อาวุโส จึงมีส่วนทำให้คนไทย เกิดค่านิยม ยึดมั่นในตัวบุคคลมาก

ลักษณะของสังคมซึ่งได้รับการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาแต่อดีต จึงเป็นลักษณะของระบอบอุปถัมภ์หรือมาตยาธิปไตย เจ้าขุนมูลนายจะมีอิทธิพลมากต่อชีวิตความเป็นอยู่ และการตัดสินใจของข้าทาสบริวารมากในทุกๆเรื่อง ด้วยความยินยอมพร้อมใจกัน ทั้งสองฝ่าย คนไทยไม่เคยเรียกร้องในเรื่องความมีอิสระเสรีภาพ การพึ่งพาตนเอง การใช้เหตุผล ความคิดและการตัดสินใจที่เป็นตัวของตัวเอง อำนาจในการตัดสินใจ จะทำตาม ผู้นำมา โดยตลอดไม่ว่าจะผิดหรือถูก ที่เห็นได้ชัดก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย ก็ไม่ได้เกิดจากการเรียกร้องหรือลุกฮือขึ้นของประชาชนชาวไทยทั้งประเทศ การเปลี่ยนแปลงการปกครองเกิดขึ้นจากชนชั้นสูงที่ได้รับการศึกษาจากต่างประเทศและหลังจากนั้นเป็นต้นมา การปกครองส่วนใหญ่ยังคงอยู่ในอำนาจของทหาร และข้าราชการประจำ มีการเรียกร้องประชาธิปไตย ที่ต้องสูญเสียเลือดและน้ำตา 3 ครั้งใหญ่ๆ

ครั้งแรกเมื่อ ปี พ.ศ. 2516 จากการเรียกร้องความเป็นประชาธิปไตยของนักศึกษา ครั้งที่สอง ปี พ.ศ. 2519 ซึ่งเป็นภาพของการต่อสู้ระหว่างอำนาจเผด็จการทหารและนักศึกษาศึกษาชน เป็นการเรียกร้องที่ไม่ได้เกิดขึ้นจากประชาชนทั้งประเทศ นับเป็นเพียงชนกลุ่มน้อยที่เรียกร้องประชาธิปไตย ภาพที่แสดงให้เห็นสิ่งหนึ่งก็คือการขอความร่วมมือจากประชาชนด้วยความเข้าใจในเรื่องของสิทธิเสรีภาพที่พึงมีพึงได้อย่างแท้จริงและพ่ายแพ้ต่ออำนาจเผด็จการในที่สุด

ครั้งที่สาม แม้ว่าในยุคสมัยหลังกระแสแห่งการเรียกร้องในเรื่องประชาธิปไตยจะรุนแรงมากยิ่งขึ้นเป็นลำดับและล่าสุดสามารถเอาชนะอำนาจเผด็จการทหารออกจากกระบวนเมืองไทยได้ เหตุการณ์นองเลือด “พฤษภาทมิฬ” ในปี พ.ศ. 2535 ที่ผ่านมาได้ปลุกจิตสำนึกแห่งความเป็นประชาธิปไตยให้เกิดมากยิ่งขึ้น แต่จะจำกัดวงแคบเฉพาะชนชั้นกลางในเมืองเป็นส่วนใหญ่ ยังไม่ได้กระจายอย่างทั่วถึงคนในชนบทอย่างแท้จริง

ความเคยชินและสำเนียงในอำนาจของผู้ใหญ่ หรือผู้มีอำนาจปกครอง ทำให้คนไทยมีความเชื่อมั่นว่าอนาคตและความรุ่งเรืองของประเทศขึ้นอยู่กับผู้นำ หรือผู้ปกครอง ถ้าผู้ปกครองมีความเข้มแข็งและเป็นผู้มีศีลธรรม บ้านเมืองก็จะอยู่รอดมีความสงบเรียบร้อยและความสมบูรณ์ แต่ถ้าในทางกลับกันคือผู้นำขาดความสามารถไม่เข้มแข็ง และไร้ศีลธรรม

ประเทศชาติก็จะมีทางอยู่รอด ชาติความสงบเรียบร้อย จะเกิดความอดอยากและเดือดร้อนในที่สุด หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ คนไทยจะมีความเชื่อมั่นว่าถ้าผู้นำดีแล้วไม่ว่าจะใช้ระบบอะไร บ้านเมืองก็เจริญได้ และถ้าผู้นำดีแล้วย่อมทำให้ระบบและบ้านเมืองเจริญได้⁵¹

ประวัติศาสตร์การปกครองในระบอบประชาธิปไตยไม่ได้ช่วยให้ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจธิปไตยและความคิดเห็นของคนส่วนใหญ่ เป็นตัวกำหนดทางเลือกของสังคมว่าจะดำเนินไปในทิศทางใดอย่างแท้จริง ชัยอนันต์ สมุทวณิช แสดงความคิดเห็นไว้ในเอกสารสัมมนา “ผ่าทางตันการเมืองไทย” ถึงความล้มเหลวของระบบการเมืองไทยไว้ว่า “การเมืองไทยปัจจุบันเป็นการเมืองที่แข่งกันพังเป็นระบบ” กิณตัวทอนกำลังของทุกๆฝ่าย ตั้งแต่ประชาชนไปจนถึง ผู้สมัครเป็น ส.ส. พรรคการเมือง ระบบราชการ และสังคมวัฒนธรรม สรุปได้ว่าเป็นการแข่งขันเพื่อ ทำลายมิใช่เพื่อสร้างสรรค์ หรือฉีกกำลังและเพิ่มกำลัง⁵²

⁵¹ กมล สมวิเชียร , ประชาธิปไตยกับสังคมไทย (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช , 2516) , หน้า 47 และหน้า 61.

⁵² ชัยอนันต์ สมุทวณิช , สถาบันนโยบายศึกษา เอกสารสัมมนา ผ่าทางตันการเมืองไทย , หน้า 1.

เราสามารถสรุปสภาพปัญหาการเมืองไทยได้ดังต่อไปนี้

1. ปัญหาการได้มาซึ่งนักการเมือง ไพฑูรย์ บุญวัฒน์ ได้กล่าวถึงพฤติกรรมการเลือกตั้ง ปัจจุบันที่เบี่ยงเบน 4 ลักษณะคือ

- 1.1 ใช้อิทธิพลจากราชการ
- 1.2 การใช้กลวิธีการพนัน
- 1.3 ใช้กลวิธีการทำลายคู่แข่ง
- 1.4 การใช้จ่ายเงินซื้อคะแนนเสียงเลือกตั้ง

ในการเลือกตั้งสะท้อนให้เห็นถึงความซ้ำซากจำเจของระบบการเมืองไทย ความคาดหวังของประชาชนส่วนใหญ่จะอยู่ที่ การได้รับบางสิ่งบางอย่างจากนักการเมือง เพื่อการดำรงชีวิตที่ดีขึ้นโดยความหวังจากบุคคลที่พวกเขาได้เลือกเข้ามามากกว่าการพิจารณาจากระบบโครงสร้างองค์การบริหารประเทศ ในขณะที่ปัญหาเรื่องการซื้อเสียง ยังไม่สามารถแก้ไขได้ ผลที่ได้รับคือ ทำให้ประชาชนได้ผู้นำที่มีคุณสมบัติไม่เหมาะสมกับตำแหน่ง นับเป็นปัญหาที่แก้ไขยาก เพราะประชาชนมีปัญหาเศรษฐกิจ มีความยากจน ห่วงเรื่องปากท้อง เมื่อนักการเมืองแจกเงิน หรือทำประโยชน์ให้บ้างก็เลือกผู้นั้นโดยไม่ดูความเหมาะสมของบุคคลนั้น และไม่สนใจว่าบุคคลเหล่านั้น เมื่อได้บริหารประเทศก็จะใช้อำนาจที่มีอยู่แสวงหาประโยชน์ส่วนตัวเพื่อถอนทุนคืนหรือไม่ ประชาชนไม่สนใจว่าคนเหล่านั้น ไม่ได้รับตำแหน่งเพื่อทำประโยชน์ให้ส่วนรวมและประเทศชาติอย่างแท้จริง⁵³

2. ปัญหาพรรคการเมือง ในรอบ 60 กว่าปีที่ผ่านมา ปรากฏว่ามีพรรคการเมืองเกิดขึ้นอย่างมากมายแต่ส่วนใหญ่ ไม่ได้เป็นพรรคการเมืองที่เอื้อประโยชน์สูงสุดต่อประเทศชาติ และประชาชนอย่างแท้จริง ปัญหาในปัจจุบันพบว่าพรรคการเมืองที่มีอยู่ในประเทศไทยนั้น ส่วนใหญ่อยู่ในสภาพของความอ่อนแออันเกิดจากปัจจัยหลายประการ⁵⁴ ได้แก่

2.1 พรรคการเมืองไทยเป็นพรรคเฉพาะกิจ หน้าที่ของพรรคการเมืองกลายเป็น การส่งคนเข้าเลือกตั้งอย่างเดียว การรวมตัวของกลุ่มคน และตั้งเป็นพรรค เพื่อผลประโยชน์ใน

⁵³ ไพฑูรย์ บุญวัฒน์ , ระบบการเลือกตั้งที่ลดการซื้อเสียงและให้โอกาสคนดีสมัครเลือกตั้ง รายงานการวิจัยเพื่อจัดทำข้อเสนอการปฏิรูปการเมืองไทยเสนอต่อ คณะกรรมการพัฒนาประชาธิปไตย(คพป.) , หน้า 23-26.

⁵⁴ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ , เปิดโลกความคิดปฏิรูปการเมือง. (กรุงเทพฯ : ชัคเชสมิเดีย, 2538) , หน้า 78-79.

การเลือกตั้งเท่านั้น หลังจากเลือกตั้งไปแล้ว พรรคก็เกือบจะไม่มีกิจกรรมอื่น เช่นพรรคไม่ได้ทำหน้าที่ในการให้การศึกษาทางการเมืองแก่สมาชิกพรรคและประชาชน

2.2 พรรคการเมืองไทยไม่เข้มแข็ง ขาดเสถียรภาพ มีการยุบพรรคและตั้งพรรคใหม่เสมอทุกครั้งที่มีการเลือกตั้ง มีการโยกย้ายสับเปลี่ยนสมาชิกพรรคในระดับต่างๆ แสดงให้เห็นว่าพรรคการเมืองไม่ได้ตั้งบนรากฐานของอุดมการณ์ร่วมกันที่ชัดเจนและมีฐานเป็นมวลชนจากประชาชนอย่างแท้จริง

2.3 พรรคการเมืองไทยเป็นพรรคธุรกิจมักจะเป็นพรรคที่มีเจ้าของเป็นนายทุนเพียง 2-3 คน ไม่ใช่พรรคของคนทั้งหลาย ไม่ใช่พรรคการเมืองที่เป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง มีการใช้เงินจำนวนมากในการลงทุนเพื่อแสวงหาการยอมรับจากประชาชนสมาชิกพรรคไม่ได้อยู่ด้วยอุดมการณ์เดียวกัน แต่เป็นสมาชิกพรรคบนพื้นฐานของประโยชน์ร่วมกัน และสมาชิกพร้อมที่จะเปลี่ยนพรรคเมื่อถูกขัดผลประโยชน์

2.4 พรรคการเมืองไทยมีอุดมการณ์อย่างแท้จริง อุดมการณ์ไม่ชัดเจนเปลี่ยนไปเปลี่ยนมา อุดมการณ์ของพรรคขึ้นอยู่กับเจ้าของพรรคเป็นหลัก ไม่ได้ขึ้นอยู่กับสมาชิกพรรคทุกคนมีอุดมการณ์เดียวกัน ทำให้พรรคการเมืองไร้จุดยืนในการบริหารประเทศ

2.5 พรรคการเมืองไทยอยู่ภายใต้ผู้มีอิทธิพลทางการเงิน กลายเป็นพรรคส่วนตัว การกำหนดนโยบายพรรคนั้นไม่ได้มาจากสมาชิกพรรค สมาชิกพรรคทั้งหมดมักจะไม่มีส่วนในการกำหนดนโยบายนอกจากยอมรับนโยบายนั้น แต่ผู้กำหนดนโยบายพรรคเป็นเพียงกลุ่มคนสองสามกลุ่มที่มีอำนาจอยู่ในพรรคการเมืองที่มีอิทธิพลทางด้านการเงินในพรรคสูง

3. ปัญหาพฤติกรรมไม่สนใจการเมืองของประชาชน อุปสรรคสำคัญที่ขวางการพัฒนาทางการเมืองไม่ให้สามารถเข้าสู่การปกครองในระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง เกิดจากลักษณะพฤติกรรมที่สั่งสมมาของคนระดับต่างๆ ในสังคมไทยที่ไม่มีจิตสำนึกในความเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง คนส่วนใหญ่ในสังคมไทยจัดอยู่ในระดับของคนด้อยพัฒนาทางการเมือง สังเกตได้จาก “พฤติกรรมไม่สนใจการเมือง”⁵⁵

3.1 คนไทยถูกปลูกฝังทางความคิดว่า การเมืองเป็นสิ่งที่เลวร้ายมาเป็นระยะเวลานาน ความคิดนี้ถ่ายทอดโดยชั่วอำนาจเก่าที่ยึดระบบการเมืองไทย ทั้งจากทหารและข้าราชการประจำตั้งแต่อดีตโดยสร้างว่าการเมืองเป็นสิ่งเลวร้าย

3.2 คนในสังคมเบื่อหน่ายระบบการเมือง ยิ่งระบบการเมืองไทยอยู่ในลักษณะรัฐบาลผสมหลายพรรค มีเรื่องขัดแย้งทะเลาะแก่งแย่งกันอยู่เสมอ รัฐบาลไม่ให้ความจริงจังในการแก้ปัญหาต่างๆ โดยเฉพาะปัญหาปากท้องของประชาชนอย่างจริงจัง รัฐบาลไม่น่าเชื่อถือ

⁵⁵ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ , เปิดโลกความคิดปฏิรูปการเมือง , หน้า 56-60.

เกิดการยุบสภาและเลือกตั้งบ่อย คนทั่วไปในสังคมเห็นว่าระบบการเมืองก็ไม่มีอะไรดีขึ้น จึงเกิดความรู้สึกว่าการเมืองเป็นเรื่องที่น่าเบื่อหน่าย

3.3 คนในสังคมไม่รู้ว่าการเมืองมีผลดี ผลเสียต่อตนเองอย่างไร ไม่เห็นความสำคัญว่าระบบการเมืองนั้นสำคัญต่อชีวิตตนเอง ครอบครัว และชุมชนที่ตนอาศัยอยู่อย่างไร เนื่องจากผลกระทบอย่างชัดเจนที่เกิดขึ้นจากการเมือง จะอยู่ในลักษณะของภาพรวมในระดับสังคมและระดับประเทศมากกว่าการดำเนินชีวิตส่วนตัว

3.4 ความต้อยโอกาสทางการศึกษาของคนในสังคม ทำให้ไม่เข้าใจระบบการเมือง ไม่รู้ว่าตนเองสามารถใช้สิทธิทางการเมืองอย่างไร เกิดการมองภาพการเมืองในลักษณะที่บิดเบี้ยวไปจากความจริงโดยเฉพาะประชาชนในชนบทจะมองภาพผู้แทนราษฎรในลักษณะของผู้มาอุปถัมภ์มาแก้ปัญหาความขาดแคลนต่างๆ โดยที่ไม่เข้าใจระบบการเมืองที่แท้จริงว่าเป็นอย่างไร และไม่มี ความสนใจที่จะรู้ด้วย

3.5 สภาพสังคมที่เปลี่ยนไปสู่วิถีชีวิตที่มีการแข่งขันทางเศรษฐกิจสูง ทำให้คนไทยต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดมากกว่าสนใจการเมือง เมื่อรวมกับสภาพสังคมวัตถุนิยมจึงผลักดันให้คนในสังคมโดยเฉพาะกลุ่มชนชั้นกลางที่มีการศึกษา มุ่งทำงานหนักเพื่อสร้างฐานะและความมั่งคั่งยิ่งเมื่อบวกกับความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ทำให้คนบางกลุ่มมีรายได้เพิ่มมากขึ้นก็ยิ่งเป็นสาเหตุของการไม่สนใจทางการเมืองของคนในประเทศ

3.6 ระบบการศึกษาไม่ช่วยให้เกิดการตื่นตัวทางการเมือง รูปแบบการให้ศึกษาในประเทศไม่ส่งเสริมความเข้าใจในการดำเนินชีวิตตามระบอบประชาธิปไตย ไม่มีแบบจำลองในการมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นในระบบการศึกษาของไทย เมื่อโตขึ้นจึงกลายเป็นคนที่ไม่มีความคิด ความอ่าน ไม่รู้จักวิเคราะห์และทำให้ไม่ซาบซึ้งหรือมีความเข้าใจอย่างต้องแท้ต่อระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย จึงเกิดสภาพของความเฉยชาทางการเมืองแม้ว่าจะเป็นผู้ที่มีการศึกษาสูงก็ตาม

ความไม่ใส่ใจดังกล่าวทำให้อำนาจทางการเมืองถูกมัดแน่นในมือคนเพียงไม่กี่กลุ่มที่มีอำนาจเงินเพื่อใช้ในการซื้อเสียงทำให้ตลอดระยะเวลาของความเป็นประชาธิปไตย ปัญหาที่เกิดขึ้นในประเทศไทยจึงมีแต่ปัญหามากขึ้นๆ ซึ่งรัฐบาลแต่ละชุดนั้นก็แทบจะไม่ได้มาแก้ไข เพราะต่างก็มุ่งหวังกอบโกยผลประโยชน์และกลับมาเพิ่มปัญหาใหม่กลายเป็นปัญหาลูกโซ่ที่แก้ไขได้ยากมากขึ้นระบบการเมืองถูกปิดกั้นทำให้คนที่มีความจริงใจไม่สามารถเข้าสู่ระบบการเมืองได้

จากสภาพปัญหาทางการเมืองดังกล่าวทำให้เราสามารถกำหนดลักษณะของนักการเมืองในปัจจุบัน วิเคราะห์ลักษณะอันเกิดจากระบบการเมืองที่ไม่สมบูรณ์ได้ดังต่อไปนี้

1. นักการเมืองที่มีเงินและมีอำนาจ การครอบงำด้วยค่านิยมในระบบอุปถัมภ์ของสังคมไทย ทำให้คนส่วนใหญ่เชื่อมั่นในตัวบุคคลมากกว่าอุดมการณ์และ ความถูกต้อง ประกอบกับโลกทัศน์พื้นฐานเดิมของชาวบ้านที่เชื่อว่านักการเมืองผู้บริหารบ้านเมืองเป็นผู้มีบุญบารมีเกิดมาเป็นเจ้าคนนายคน ประชาชนธรรมดาไม่สมควรแตะต้อง ดังนั้นเมื่อกลุ่มบุคคลเหล่านี้ขึ้นมามีอำนาจบริหารบ้านเมือง จึงเชื่อว่าเป็นเพราะบุญบารมีเป็นเรื่องของคนพิเศษทำให้ชาวบ้านขาดการมีส่วนร่วมทางการเมือง และเกิดการถ่ายทอดรุ่นต่อรุ่นจนกระทั่งไม่มีความสนใจทางการเมือง ผลที่เกิดขึ้นคือผู้มีอำนาจเหล่านี้จะสามารถผูกขาด การยึดครองอำนาจในระบอบประชาธิปไตย และเป็น การเปิดช่องให้ใช้อำนาจในทางมิชอบได้โดยไม่มีผู้ใดมาตรวจสอบในอดีตผู้นำทางการเมืองจะเป็นผู้มีอำนาจทางการเมือง ทหาร ปัจจุบันได้กลายมาเป็นภาพของผู้นำที่มีอำนาจทางการเงินและมีอิทธิพลทางธุรกิจ

2. นักการเมืองที่ขาดอุดมการณ์ทางการเมือง การเมืองไทยปัจจุบันแทบจะเรียกได้ว่าขาดจิตสำนึกทางการเมืองอย่างครบถ้วน ทั้งผู้ให้และผู้รับ คือทั้งประชาชน พรรคการเมือง และนักการเมืองจำนวนมากต่างไม่มีหลักยึดทางอุดมการณ์ การประเมินคุณค่าของประชาธิปไตยจะลดลงทันทีเมื่อเทียบกับผลประโยชน์ของพรรคการเมือง หรือผลประโยชน์ส่วนตัว ซึ่งปรากฏชัดในภาพของการโยกย้ายสับเปลี่ยนพรรคของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร การจัดสรรโควตาตำแหน่งรัฐมนตรีกระทรวงต่างๆ อันสืบเนื่องจากปัจจุบัน สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวนมาก ไม่ได้เกิดขึ้นมาจากระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง แต่เกิดขึ้นมาจากระบบคณาธิปไตยและธนาธิปไตยที่ขอเรียกเป็นพันทางของการผสมสองระบบนี้ว่า ระบบคณา-ธนาธิปไตย

ระบบที่ใช้เงินและอำนาจนี้ เป็นเครื่องให้เห็นถึงความไม่มีอุดมการณ์ของผู้นำการเมืองและพรรคการเมือง พรรคการเมืองกลายเป็นการรวมตัวกันของกลุ่มคนจำนวนน้อยที่ใช้ทั้งพรรคพวกและเงินในการได้มาซึ่งอำนาจการเมือง ทั้งนี้เพื่อนำอำนาจนั้นไปหาผลประโยชน์ในตำแหน่งที่มีต่อไป ผู้นำจึงไม่ได้ดำเนินนโยบายเพื่อผลประโยชน์ของชาติเป็นหลัก

3. นักการเมืองที่ขาดวิสัยทัศน์ การเมืองไทยเป็นสภาพที่มีความผกผันสูง มีการยุบสภาและเลือกตั้งบ่อย เสถียรภาพของรัฐบาลไม่มั่นคง ดังนั้นรัฐบาลใดก็ตามที่ขึ้นมาดำรง

ตำแหน่ง ผู้นำทางการเมืองจึงเน้นนโยบายระยะสั้นที่สามารถให้ประชาชนเห็นผลงานในช่วงเวลาขณะดำรงตำแหน่งอยู่ เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนในลักษณะของการชอบอะไรที่ได้มาง่ายๆ เพื่อรัฐบาลนั้นจะใช้เป็นฐานเสียงในการเลือกตั้งครั้งต่อไป ซึ่งตรงกับลักษณะสังคมไทยที่นิยมแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าในลักษณะของนักปฏิบัติการมากกว่านักอุดมการณ์ที่ไม่คิดถึงการแก้ไขปัญหาลึกของชาติล่วงหน้า แต่จะเป็นนักปฏิบัติการคำนึงถึงเพียงผลเฉพาะหน้าเท่านั้น

4. นักการเมืองที่ขาดคุณภาพ ระบบการเลือกตั้งแบบแบ่งเขตในปัจจุบันซึ่งส่งผลให้ประเทศไทยได้ตัวแทนที่เป็นนักการเมืองท้องถิ่นที่บ่อยครั้งขาดมาตรฐานในเรื่องของความรู้ความสามารถ ทำให้ได้ตัวแทนตามกฎหมายที่มีทั้งดีและดีไม่พอทั้งที่มีความรู้และขาดความรู้ทั้งที่มีคุณสมบัติเหมาะสม และจำนวนมากก็ไม่มีคุณสมบัติเหมาะสม ทั้งยังมีประวัติ ต่างพร้อย แต่สามารถอ้างความชอบธรรมของการเป็นตัวแทนประชาชนเพราะมาจากการเลือกตั้งได้ ปัญหาที่สำคัญและร้ายแรงอย่างยิ่งในการพัฒนาประเทศคือ การได้มาซึ่งนักการเมืองที่ ไม่มีความรู้ในเรื่องที่ตนเองต้องเข้าไปบริหาร นักการเมืองจำนวนมากไม่มีความรู้ในสายงานที่ตนเองขึ้นดำรงตำแหน่งของผู้นำทางการเมืองจำนวนมาก คือ การมุ่งแสวงหาผลประโยชน์ ส่วนตนเป็นหลัก เมื่อเราได้นักการเมืองที่ไม่มีคุณสมบัติเพียงพอในการดำรงตำแหน่งบริหารประเทศ เมื่อต้องเข้ามาบริหารระดับประเทศก็ไม่สามารถตัดสินใจดำเนินแผนนโยบายวางแผนให้ทันสมัยและสามารถฉกฉวยโอกาส เพื่อประเทศชาติในเวทีการแข่งขันกับประเทศต่างๆได้

5. นักการเมืองที่ดำเนินการเพื่อผลประโยชน์ของตนเองและพวกพ้อง การเมืองกลายเป็นเรื่องของแหล่งผลประโยชน์ก้อนใหญ่ที่กลุ่มคนผู้มีอิทธิพลแสวงหา และโดยเอกลักษณ์ ของนิสัยที่ชอบสิ่งของที่ได้มาง่ายๆ การรวบทางลัด และค่านิยมการให้ความสำคัญของวัตถุ เกียรติยศ ชื่อเสียงมากกว่าความถูกต้องชอบธรรมกลายเป็นเอกลักษณ์สังคมไทยที่สะท้อนออกมาอย่างชัดเจนในตัวนักการเมือง ผู้นำทางการเมือง ปัจจุบันมาจากการสนับสนุนช่วยเหลือกันในสังคมอุปถัมภ์ซึ่งมีการเอื้ออาทรตอบแทนกัน มีการให้ความสำคัญแก่บุคคลมากกว่าส่วนรวม เมื่อมีผลประโยชน์ก้อนใหญ่มาล่อก็ทำให้นักการเมืองนั้นขาดการยึดมั่นอุดมการณ์และยอมเปลี่ยนแปลงแนวทางเพื่อผลประโยชน์ก็เป็นได้

6. นักการเมืองที่ขาดคุณธรรมและความซื่อสัตย์ สภาพสังคมไทยในปัจจุบันที่มีการซื้อสิทธิขายเสียงการคอร์รัปชัน การได้นักการเมืองที่ไม่เหมาะสมกับตำแหน่ง ไม่รักษาคำพูด คำสัญญาที่ให้ไว้กับประชาชน ทำให้ประชาชนรู้สึกเบื่อหน่ายการเมืองและแนวโน้มความต้องการผู้นำที่มีคุณธรรมมีความซื่อสัตย์ เกิดมากขึ้นในสังคมไทย เห็นได้จาก

การทะเลาะเบาะแว้งเสียงเลื่องลือถึงให้กับพลตรีจำลอง ศรีเมือง ในการเลือกตั้งครั้งที่ผ่านๆมาจากการฉายภาพวางตำแหน่งตนเองว่าเป็นคนดีมีคุณธรรม ไม่คดโกง ลักษณะนี้สามารถดึงดูดคะแนนเสียงเพราะตอบสนองความต้องการของประชาชนที่มีวุฒิภาวะในสนามเลือกตั้งอย่างกรุงเทพฯ ได้

และจากการวิจัยเชิงสำรวจความคิดเห็นประชาชนในเรื่องปฏิรูปการเมือง “ไอเอฟดี โพลล์”⁵⁶ ในเรื่องคุณสมบัติของผู้นำการเมือง (นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร) ประชาชนให้ความสำคัญเรื่องคุณลักษณะชีวิตดีเป็นอันดับที่ 1 ตามด้วยคุณสมบัติด้านความสามารถเป็นอันดับที่ 2 และคุณสมบัติด้านการมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีเป็นอันดับที่ 3 คิดเป็นร้อยละ 49.9 , 40.7 และ 9.4 ตามลำดับ ซึ่งแสดงว่าสังคมเริ่มต้องการผู้นำที่มีคุณธรรม ซื่อสัตย์ สุจริต ยุติธรรม มีสะอาด ไม่มีภาพความมัวหมองแห่งการคอร์รัปชัน ส่งสมควมร่ำรวยจากการทุจริตให้แก่ตัวเองหรือพวกพ้อง

7. นักการเมืองที่ขาดสำนึกประชาธิปไตย แม้ว่าโครงสร้างการปกครองท้องถิ่นตามหลักทฤษฎีของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยในประเทศต่างๆ จะอยู่ในรูปแบบของการกระจายอำนาจคือ การกระจายอำนาจให้ประชาชนในท้องถิ่นปกครองตนเอง มีอำนาจในการบริหารและจัดสรรงบประมาณท้องถิ่นโดยที่รัฐบาลกลางทำหน้าที่กำกับดูแล แต่ปรากฏว่าการปกครองท้องถิ่นของประเทศไทยยังไม่มี การนำโครงสร้างดังกล่าวมาใช้ อย่างสมบูรณ์การปกครองท้องถิ่นของไทยยังคงอยู่ในรูปแบบการบริหารแบ่งอำนาจจากส่วนกลาง อำนาจการบริหารราชการส่วนภูมิภาคและท้องถิ่นหลายส่วนยังคงอยู่ในการผูกขาดอำนาจการปกครองจากส่วนกลาง

นอกจากนี้ยังมีอีกหลายแนวทางที่นักการเมืองให้เหตุผลในการจำกัดสิทธิ เสรีภาพของประชาชนคือเพื่อความมั่นคงของชาติ เช่น การสั่งปิดหนังสือพิมพ์ การแทรกแซง ควบคุม การสื่อสารมวลชนของประเทศ การใช้อำนาจสั่งการโดยมิชอบ มีการกำชับให้ควบคุมติดตามดูแลการปฏิบัติงานของสื่อที่อยู่ในความรับผิดชอบให้เป็นไปตามแนวทางที่คณะรัฐมนตรีได้กำหนดไว้ทั้งหมด แม้กระทั่งในปัจจุบันรัฐบาลก็พยายามจำกัดสิทธิเสรีภาพสื่อมวลชนอยู่ อันเนื่องมาจากสาเหตุของการถูกโจมตี วิพากษ์วิจารณ์และจับตามองตลอดเวลา

⁵⁶ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ , เสียงสวรรค์การเมืองไทย : การวิจัยความคิดเห็นประชาชน เรื่องการเมืองไทย (กรุงเทพฯ : ซีเคเอสเอ็มดีเอ), หน้า 91.